

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

**Mediální obraz islámského světa v novinách Ruska
a Ukrajiny**

Daryna Kalynchiy

Vedoucí práce: prof. PhDr. Zdeňek Nešpor, Ph.D.

Praha 2020

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18. 5. 2020

.....

Podpis autora

PODĚKOVÁNÍ

Nejdříve bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce, prof. PhDr. Zdeňku Nešporovi, Ph.D., za podnětné rady a odbornou pomoc, kterou mi poskytoval při zpracovávání mé bakalářské práce, a za čas, který mi věnoval. Ráda bych poděkovala také svému manželovi Darshanu Ratnasamy a své matce Tetianě Kalynchii za podporu a pomoc, jež mi umožnila práci dokončit. Současně bych chtěla poděkovat Daryně Zinchenko za její rady během celého období studia.

OBSAH

TEORETICKÁ ČÁST	7
1 ÚVOD	7
2 MÉDIA A JEJICH VLIV NA FORMOVÁNÍ NÁZORŮ	9
2.1 Teorie sociální konstrukce reality	10
2.2 Teorie mediální konstrukce reality	11
2.3 Zkoumání médií	12
3 VYMEZENÍ POJMU „ISLÁMSKÝ SVĚT“	15
3.1 Muslimové na Ukrajině	16
3.2 Muslimové v Rusku	19
4 VYMEZENÍ POJMU „ISLAMOFOBIE“	24
4.1 Runnymede Trust	25
PRAKTICKÁ ČÁST	32
5 MÉDIA, VÝZKUMNÝ SOUBOR A METODA VÝZKUMU	32
5.1 Cíl výzkumu	32
5.2 Výběr vzorku	32
5.2.1 Týdeník Argumenty i fakty	33
5.2.2 Deník Komsomolskaja pravda	33
5.2.3 Deník Moskovskij komsomolec	34
5.2.4 Týdeník Novoje vremia	34
5.2.5 Deník Segodnia	34
5.2.6 Deník Vesti	35
5.3 Metoda výzkumu	36
5.4 Kódování	36
5.4.1 Kódovací kniha	37
6 VÝSLEDKY VÝZKUMU	39
6.1 Četnost článků	39
6.2 Pořadí příspěvků	40
6.3 Délka článků	42
6.4 Témata článků	43
6.5 Lokalita zpráv	45
6.6 Hodnocení událostí	45
6.7 Runnymede Trust	47
6.7.1 Na islám je nahlíženo jako na jednotlivý, nebo rozmanitý	47
6.7.2 Islám je chápán jako oddělený, nebo podobný	48
6.7.3 Islám je chápán jako méněcenný, nebo rovnocenný Západu	50

6.7.4	Muslimové jsou vnímáni jako manipulační, nebo upřímní	53
6.7.5	Kritika Západu islámem je odmítnuta, nebo rozebíraná.....	55
6.7.6	Diskriminační chování proti muslimům je hájené, nebo odporované	56
6.7.7	Proti-muslimské názory jsou vnímány jako přirozené, nebo jako problematické.....	58
7	ZÁVĚR	61
	LITERATURA.....	66

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá mediálním obrazem islámského světa v novinách dvou zemí – Ruska a Ukrajiny. Cílem je zjistit, zda se mediální obraz islámského světa ve vybraných zemích liší. V teoretické části rozebíráme vliv médií na formování naší sociální reality, dojmů a očekávání. Seznamujeme se s pojetím „islámský svět“, zmiňujeme dějiny a demografickou statistiku muslimských menšin v zemích vybraných pro analýzu. Probíráme koncept islamofobie, jak jej prezentuje organizace Runnymede Trust a na němž se tento výzkum zakládá. V praktické části představujeme šest periodik Ukrajiny a Ruska a pomocí kvantitativního výzkumu provádíme obsahovou analýzu článků, v nichž se objevují prvky odkazující na islámskou kulturu. K získání potřebných dat bylo v práci využito mediálních databází Journals a Pressa.

Klíčová slova

mediální konstrukce reality, islámský svět, mediální obraz, Rusko, Ukrajina, muslim, islamofobie, média, kvantitativní obsahová analýza

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the media image of the Islamic world in the newspapers of two countries that are Russia and Ukraine. The aim is to find out if the media image of the Islamic world differs in selected countries. In the theoretical part we analyze the influence of the media on shaping our social reality, impressions and expectations. We introduce the concept of "Islamic world", mention the history and demographic statistics of Muslim minorities in selected countries. We discuss the concept of islamophobia presented by RunnymedeTrust on which this research is based. In the practical part we present 6 periodicals of Ukraine and Russia and with the help of quantitative research we perform content analysis of articles in which elements referring to Islamic culture appear. The work uses the Journals and Press media databases.

Key words

media construction of reality, Islamic world, media image, Russia, Ukraine, muslim, islamophobia, media, quantitative content analysis

TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚVOD

Význam médií v našem životě není radno podceňovat. Média nás obklopují od narození a bezpochyby konstruují naši realitu, ovlivňují naše názory a usměrňují vnímání světa kolem nás. Často si sami neuvědomujeme, jak vzniká naše mínění a co je opravdovým původcem našich myšlenek. To, jak jednáme, jaký svět a zvyky předáváme budoucím generacím, je otázkou k zamyšlení. Úzce však souvisí především s morální zodpovědností každého jedince.

Velmi kontroverzním a dle mého názoru dokonce akutním tématem současné doby je společenské postavení jedinců, kteří sdílejí pozitivní vztah k islámskému světu, náboženství a kultuře. Islám je druhým nejrozšířenějším náboženstvím světa – počet jeho přívrženců se pohybuje kolem 2 miliard. Komunita muslimů v České republice představuje přibližně 22 tisíc osob (asi 0,2 % obyvatel).^{1,2} Podle výzkumu Median s. r. o. „Vztah a znalosti Čechů k muslimské minoritě“³ celkem 72 % respondentů v Česku čerpá informace o muslimech z médií, 46 % má obavy z muslimů pocházejících z arabských zemí a 80 % si myslí, že by muslimky neměly nosit tradiční islámský oděv (burka) na veřejnosti. Češi většinou ani nemají osobní zkušenosti s muslimy. Hlavními zdroji informací jsou média, internet a neformální sítě. Lucie Sedláčková upozorňuje, že média nejsou důvěryhodným zdrojem vědomostí o islámu a podávají informace selektivně (téměř vždy ve špatném světle) a zkresleně.⁴

V České republice je poměrně velké množství výzkumů zaměřujících se na islám, veřejné mínění a obraz islámu v médiích. Provést tento výzkum na mediálních prostorech Ruska a Ukrajiny jsem se rozhodla kvůli nedostatku podobných prací v těchto zemích. Dalším důvodem byla skutečnost, že ovládám oba jazyky na úrovni rodilého mluvčího.

¹ CEMPER, Jan. Manipulace v předvolební debatě: V ČR žije třicet tisíc muslimů, dalších desítky tisíc jsou neregistrovaní. *Manipulátoři* [online]. Praha: Manipulátoři.cz z.s., 17.09.2017. [cit. 25.01.2020]. Dostupné z: <http://manipulatori.cz/manipulace-predvolebni-debate-cr-zije-tricet-tisic-muslimu-dalsich-desitky-tisic-jsou-neregistrovani/>

² Pew Research Center. Europe's growing muslim population. *Pew Research Center: Religion & Public Life* [online]. Washington: Pew Research Center, 29.11.2017. [cit. 25.01.2020]. Dostupné z: <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>

³ *Vztah a znalosti Čechů k muslimské minoritě* [online]. Praha: MEDIAN, s.r.o., 06.2018. [cit. 25.01.2020]. Dostupné z: http://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2018/07/Vztah_a_znalosti_Cechu_k_muslimske_minorite_web.pdf

⁴ SEDLÁČKOVÁ, Lucie. *Islám v médiích: mediální reprezentace sporu o karikatury islámského proroka Mohameda v mladé frontě DNES*. Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. s. 49–50.

Tato práce hledá odpověď na následující tři otázky:

VO1: Jak se zobrazuje mediální obraz muslimů v novinách Ruska?

VO2: Jak se zobrazuje mediální obraz muslimů v novinách Ukrajiny?

VO3: Jaké jsou rozdíly mezi mediálním obrazem muslimů v novinách Ruska a Ukrajiny?

Práce zkoumá období za jeden rok – od 01.10.2018 do 30.09.2019. Vzhledem k časovému rozsahu a očekávanému velkému množství příspěvků byla zvolena metoda kvantitativní obsahové analýzy. Hlavním zdrojem příspěvků byly databáze Journals a Pressa, prostřednictvím kterých byly vybrány relevantní příspěvky šesti celostátních novin Ruska a Ukrajiny: pro Rusko deníky Komsomolskaja pravda, Moskovskij komsomolec a týdeník Argumenty i fakty; pro Ukrajinu deníky Segodnia, Vesti a týdeník Novoje vremia.

2 MÉDIA A JEJICH VLIV NA FORMOVÁNÍ NÁZORŮ

Média začala hrát důležitou roli v životě společnosti už od vynálezu knihtisku v 15. století. Pojem „médiu“ pochází z latiny a znamená prostředek, prostředí nebo zprostředkující osoba. Rozvoj médií úzce souvisí se společenskou změnou označovanou jako modernizace, při níž se uskutečnily všechny procesy přechodu od tradiční (feudální, lokální, religiózní) společnosti středověku k moderní (kapitalistické, globalizující se, sekularizované) společnosti novověku. Za jeden z významných faktorů modernizace se považuje proces medializace, při němž dochází k rozvoji veřejných komunikačních procesů. Prostředkem jsou například noviny a časopisy. Právě v procesu modernizace se média stala součástí společenského, politického a kulturního života společnosti. Součástí, která nejen zprostředkovává události publiku, ale také konstruuje realitu a naznačuje, jak na událost máme pohlížet.

Existuje mnoho úhlů pohledu na koncept médií a jejich roli ve společnosti. Tak například mediální teoretik James Curran v eseji *Nový pohled na masová média a demokracii*⁵ uvádí tři funkce, jež by média měla plnit v liberálně demokratické společnosti. Za nejdůležitější se považuje tak zvaná funkce „hlídacího psa“ – média by měla dohlížet na to, aby stát nezneužíval svou autoritu. Další funkcí je reprezentovat společnost a vytvářet dostatečný prostor pro vyjádření alternativních názorů různých sociálních skupin, povzbuzovat občanskou společnost. Třetí funkcí je informační role médií, kdy média mají poskytovat informace odpovídající různým názorům, zároveň být neutrální zónou a mezi rozličnými skupinami ve společnosti uchovávat komunikační kanál.

Graeme Burton rozlišuje pět funkcí, jež média plní. Na prvním místě uvádí funkci „informační“, pomocí které média poskytují nezbytné informace a pomáhají vytvářet představy o světě. Dále hovoří o „sociální“ funkci médií, kdy média poskytují příklady života společnosti a tím napomáhají k socializaci jedinců. Avšak nabízené představy příjemci chápou jako přirozené, což jim brání chovat se alternativním způsobem. Skrze „kulturní“ funkci média pomáhají uchovávat kulturní kontinuitu a informují o objevování nových kulturních vzorců. Média také plní funkci „zábavy“, poskytují tedy publiku možnost uvolnění a potěšení, a jsou tak zdrojem oslabování sociálního napětí. Poslední funkcí je „získávání“ či agitování, pomocí něhož jsou média schopna mobilizovat veřejné mínění a zdůraznit témata, o kterých společnost dosud neuvažovala, přičemž dokážou naznačit, jak na dané téma nahlížet.

⁵ JIŘÁK, Jan a Blanka ŘÍCHOVÁ. *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum, 2000, s. 146. ISBN 80-246-0182-6.

Občas se tato funkce rozšiřuje na funkci „politickou“, když média poskytují představy o politickém životě, mylně však vytvářejí iluzi toho, že se publikum na politickém rozhodování podílí.⁶⁷

Všechny výše zmíněné funkce médií spojuje jeden společný bod – média hrají velmi podstatnou roli ve formování názorů příjemců. Tato myšlenka je ústředním bodem teorie mediální konstrukce reality, pro kterou výchozím konceptem je teorie sociální konstrukce reality. Zajímá nás, jaký mediální obraz je konstruován pro muslimy a islám konkrétně ve dvou vybraných zemích (Rusko a Ukrajina), a to celkem v šesti médiích.

2.1 Teorie sociální konstrukce reality

O teorii sociální konstrukce reality v široké míře pojednávají autoři Peter L. Berger a Thomas Luckmann v knize *Teorie sociální konstrukce reality* (1999). Ústřední teze jejich práce zní následovně: „Společnost je výtvozem člověka. Společnost je objektivní realitou. Člověk je výtvozem společnosti.“⁸ Vztah jedince a společnosti je dialektický, člověk a jeho okolí jsou v neustálé interakci a tím se vzájemně ovlivňují. Tento vztah se udržuje pomocí tří neustále probíhajících procesů. Prvním z nich je **externalizace**, kdy je sociální řád aktivně tvořený lidskou činností. Externalizace je v činnosti člověka nutností. Člověk sám o sobě je bytostí nestabilní, a proto si kolem sebe vytváří stabilní prostředí. Proces, při němž produkty lidské činnosti nabývají objektivní podoby, se nazývá **objektivace** a je druhou podstatnou složkou v konceptu sociální konstrukce reality. A nakonec existuje také **internalizace** – zde se do vědomí člověka během socializace zpětně promítá svět a jedince utváří. Jedná se o kruhový proces.⁹ Společnost není danou realitou, proměňuje se a je vytvářena jedinci, stejně jako navzájem vytváří i je. Při tom zapomínají, že společnost není objektivní, ale pouze objektivizovanou realitou, a domnívají se, že svět může působit nátlakově.

Berger a Luckmann vnímají jazyk jako nejvýznamnější nástroj při konstrukci reality. Jazyk je částí vnější skutečnosti, jež má donucovací vlastnosti. Všechna média pracují s jazykem, a tím pádem disponují donucovacími prostředky.

⁶ BURTON, Graeme a Jan JIRÁK. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister, 2001. ISBN 80-85947-67-6. s.142-143.

⁷ JIRÁK, Jan a Barbora KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 44. ISBN 978-80-7367-287-4.

⁸ BERGER, L. Peter a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, s. 56. ISBN 80-85959-46-1.

⁹ Tamtéž, s. 34–71.

V teorii sociální konstrukce reality hrají důležitou roli také procesy **institucionalizace** a **legitimizace**. Instrukce vystupují jako jednotky s vlastní realitou, kontrolují a usměrňují lidské chování, jež se pak stává předvídatelným. Instrukce „řídí lidské chování tím, že předem stanovují vzorce chování, které lidskému chování předurčují jeden směr ze všech teoreticky možných směrů“.¹⁰ Pomocí legitimizace se instrukce ospravedlňují a umožňují se jako objektivně dostupné a věrohodné předávat dalším generacím.

2.2 Teorie mediální konstrukce reality

Média řídí lidské chování a pomáhají nám orientovat se ve světě. Jsou mnohdy jediným zprostředkovatelem reality a ve většině případů publikum skutečně věří, že média podávají jedinou možnou nezkreslenou realitu. Při mediální konstrukci reality „dochází k transformaci předobrazu reálného světa (události) v mediálně konstruovaný obraz (zprávu)“.¹¹ Dosažení naprosté objektivitě během vytváření mediálního obrazu není možné.

Média se legitimizují na dvou úrovních. Vnitřní legitimizace se uskutečňuje takovým způsobem, že média sama sebe definují jako důležitý prvek společnosti. Zdůrazňují nenahraditelnou roli médií v demokratické společnosti. Za legitimizaci vnější se považuje zahrnutí médií do legislativy. Média se považují za významnou část společenského života, která potřebuje vlastní legislativu, zabývající se jejich právy a povinnostmi.

Pojem „mediální obraz“ se používá často, ale neexistuje jeho přesně vymezená definice. Mediální obraz představuje souhrnné označení pro celkové vyznění zpráv, které o události nebo subjektu (v našem případě islámském světě) zveřejnila média. Mediální obraz někdy zahrnuje nezáměrně vznikající obrazy, jež odrážejí vystupování objektu, a jindy cílené budování image, kvůli čemuž je pojem občas vnímán negativně.

Existují rozličné teorie popisující, jak média vytvářejí obrazy a konstruují realitu. K nim patří například **agenda-setting theory (teorie nastolování agendy)**. Ve druhé polovině 20. století Maxwell McCombs a Donald Shaw ve své průlomové studii *The agenda-setting function of mass media* (1972) poprvé použili termín „agenda-setting“. Ve svém výzkumu objevili korelaci mezi mediálním obsahem a názory publika, dokonce ustanovili kauzální vztah. Média neříkají lidem přímo, co si mají myslet, ale rozmístěním témat určují, o čem se bude mluvit. Média mohou nevědomě zdůrazňovat důležitost

¹⁰ Tamtéž, s. 58.

¹¹ NUMERATO, Dino. *Mediální konstrukce reality: prezentace sociálnědemokratické vlády v denících Lidové noviny a Právo*. Brno, 1999. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita. 58 s.

jednoho tématu a vyzdvihovat je nad druhé, a tím pádem ovlivňují způsob, jakým na určité téma pohlíží publikum a jaký význam mu přikládá.

Další významnou teorií v mediálním konstruktivismu představuje **gatekeeping theory**. Teorie gatekeepingu vysvětluje, kým je veřejná agenda nastolovaná a jak. Termín poprvé uvedl sociální psycholog Kurt Lewin. Zkoumal koncepty životního prostředí přímo ovlivňující postoje jedince ke světu. Popsal „gatekeeping“ jako blokáce nechtěných věcí pomocí brány.¹² Původně se teorie gatekeepingu široce používala v psychologii, ale nakonec se stala významnou teorií v komunikačních studiích. V médiích je výchozím předpokladem gatekeepingu fakt, že se novináři během své práce setkávají s obrovským množstvím informací, z nichž lze publikovat jen malou část.¹³ Ani ve velmi rozsáhlých médiích se nedá zabránit selekci. „Zcela nejsnadnější průchod informační branou měly takzvané lidsky jímavé příběhy (human interest story) a politické zprávy.“¹⁴ V našem výzkumu je teorie gatekeepingu velmi relevantní, protože gatekeeperi (novinář, editor, šéfredaktor) rozhodují o tom, jaké události tykající se islámského světa jsou hodny publikování.

2.3 Zkoumání médií

Mediální studia jsou multiparadigmatickým polem poznání. Při zkoumání médií se prolíná množství perspektiv z různých vědeckých oborů. Nejčastěji jimi jsou sociologie, psychologie, lingvistika, ale také filozofie a praktická teorie žurnalistiky. Sociologie se ve zkoumání médií projevuje svou logikou zkoumání vzorku a názorem, že pro pochopení celku není nutné zkoumat jeho každou část. Sociologie také přinesla sociodemografickou stratifikaci příjemců, která – hlavně v oblasti marketingu – hlásí, že členové skupiny příjemců se stejným znakem prokazují podobnost ve svém myšlení a zároveň odlišnost od myšlení jiných skupin. Psychologie podstatnou měrou přispěla svojí tradicí zkoumání jednotlivých účastníků mediálně-komunikačních aktů, příkladem jsou experimenty krátkodobých účinků médií na příjemce. Lingvistika přináší techniky zkoumání médií na všech úrovních jazykového systému.¹⁵

¹² LEWIN, Kurt. Psychological Ecology. In: Kurt Lewin. *Field Theory in Social Sciences*. New York: Harpers, 1951.

¹³ TRAMPOTA Tomáš. *Zpravodajství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 191 s. ISBN 80-7367-096-8.

¹⁴ Tamtéž, s. 39.

¹⁵ TRAMPOTA Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 296 s. ISBN 978-80-7367-683-4.

V roce 1948 vyslovil Harold Lasswell tezi, že pokud chceme poznat komunikaci, potřebujeme odpovědět na tuto otázku: *Kdo říká co, jakým kanálem, komu a s jakým účinkem*.¹⁶ Komunikační model Lasswella představuje tři základní oblasti výzkumu médií. *Kdo* představuje první oblast a zdůrazňuje důležitost komunikátora – tedy mediální organizace. *Říká co* je druhou oblastí a zkoumá obsah a povahu mediálního sdělení. *Komu a s jakým účinkem* je třetí tradiční oblastí a představuje příjemce mediálního sdělení a účinky tohoto sdělení na ně. Kritické Lasswellovy teorie se vyjadřují v tom smyslu, že uvedené dělení je poměrně hrubé a neobsahuje všechny proměnné ovlivňující komunikaci.

Dalším možným rozdělením oblasti zkoumání mediální komunikace je členění z hlediska typu sledovaných objektů:

1. Rámce fungování médií – analýza sekundárních materiálů.
2. Účastníci mediální komunikace – představitelé mediálních profesí anebo příjemci.
3. Mediální sdělení.
4. Kanály komunikace a technologie přenosu mediálních sdělení.

Podle rozlišení oblastí zkoumání médií existují i rozdílné metody výzkumu. Jelikož se náš výzkum zaměřuje na obsah mediálních sdělení ve vybraných novinách, jako nejhodnější metoda nám poslouží Berelsonova obsahová analýza. Berelson ve své knize *Content Analysis in Communication Research* uvádí, že metoda obsahové analýzy má blízký vztah k sémiotice. Liší se ale tematikou zkoumaného předmětu, zaměřuje se na sémantické a někdy také syntaktické tvary signálů (zatímco sémiotika se soustřeďuje na pragmatické tvary) a zabývá se empirickou problematikou.¹⁷

Definice obsahové analýzy je řada. Berelson ji vymezuje takto: „Obsahová analýza je výzkumná technika využitelná k objektivnímu, systematickému a kvantitativnímu popisu manifestního sdělení.“¹⁸ Metoda je charakteristická vysokou mírou standardizace, průběh sběru dat probíhá u všech zkoumaných vzorků shodně. Kvantitativní výzkum zkoumá proměnné a frekvenci jejich výskytu. Výhodou kvantitativního výzkumu je operace s číselnými údaji, což přináší větší přesnost výsledků. Kvantitativní metoda nám také umožňuje prozkoumat velké množství textů.

Jednoduchá přenositelnost a replikovatelnost kvantitativní metody umožňuje komparativní studie různých mediálních krajin, případně replikace výzkumu s určitým časovým odstupem, což pomáhá odhalovat vývojové trendy zkoumaných jevů. Nevýhodou

¹⁶ MUTH, Rodney. *Harold D. Lasswell: an annotated bibliography*. New York: Springer, 1999, 373 pages. ISBN 0792300181.

¹⁷ KAPLAN, Abraham. *Content Analysis and the Theory of Signs. Philosophy of Science*. Vol. 10. Vyd. 4. Chicago: The university of Chicago press, 1943, s. 230. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/184268>

¹⁸ BERELSON, Bernard. *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe: Free Press, 1952. 220 pp.

kvantitativní analýzy je to, že se zaměřuje na kvantifikaci pouze určitých prvků. Prvky, jež není schopna kvantifikovat, ale občas mohou být důležitější a významnější.¹⁹

V rámci teorie nastolování témat (agenda setting theory) se náš výzkum zabývá jen mediální agendou a zkoumá pouze vzorek obsahu vybraných médií. Tato práce sleduje mediální pokrytí jednoho tématu, a to je téma islámu ve dvou vybraných zemích. Zaměříme se na to, jakým tématům ohledně islámského světa se noviny věnují nejvíce. Mediální obrazy jsou rozděleny do následujících tematických kategorií: politika, kultura, sport, společnost a věda. Prozkoumáme lokalitu témat (doma, zahraničí) a jak jsou emotivně zbarvené (negativně, neutrálně, pozitivně).

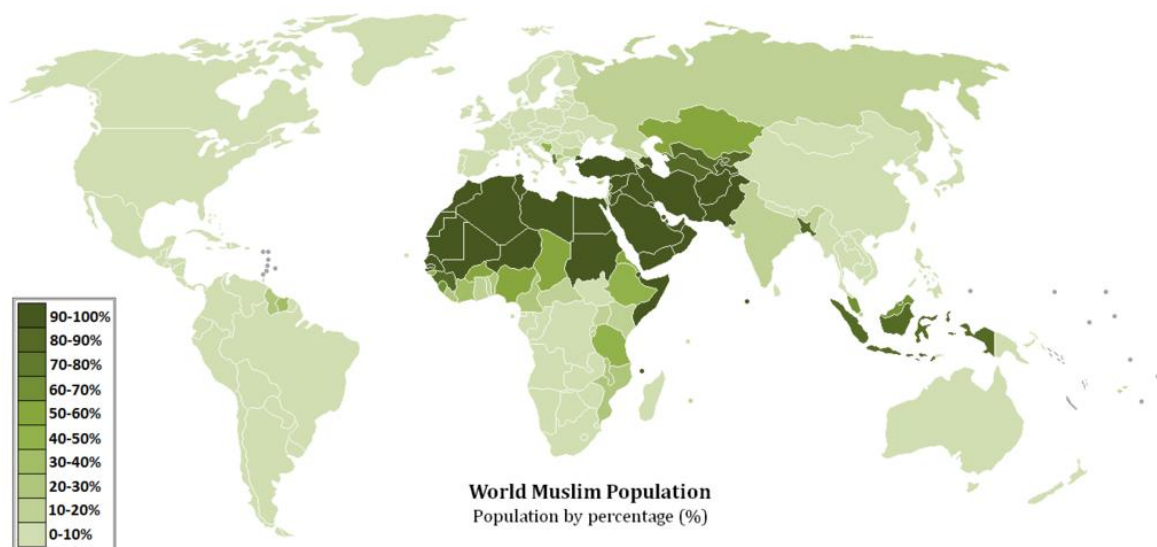
¹⁹ TRAMPOTA Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 296 s. ISBN 978-80-7367-683-4.

3 VYMEZENÍ POJMU „ISLÁMSKÝ SVĚT“

Pojem „islámský svět“ má několik definic, ale běžně se odkazuje k muslimské komunitě, souhrnně nazývané rovněž *umma*. Umma je tvořena všemi stoupenci islámu nebo společnostmi, kde je islám dominantním náboženstvím. Stoupenci islámu představují globální jev: muslimové převládají v 30–40 zemích od Atlantiku na východ k Tichému oceánu a podél pásu, jenž se táhne napříč severní Afrikou do střední části Asie a na jih do severních oblastí indického subkontinentu. V oblasti kultury jde o celosvětovou komunitu muslimů, jež čítá zhruba 1,6 miliardy lidí, což je přibližně jedna čtvrtina světové populace.

Termín „islámský“ popisuje aspekty týkající se islámu jako náboženství, zatímco „muslimský“ jako přídavné jméno vystihuje aspekty týkající se islámských přívrženců.

V roce 2019 muslimové tvořili 1,9 miliardy, tj. 24,4 % celosvětové populace.²⁰ Podle procentuálního podílu z celkového počtu obyvatel v každém regionu se za muslimy považují: 91 % na Blízkém Východě a v severní Africe (MENA), 89 % ve střední Asii, 40 % v jihovýchodní Asii, 31 % v jižní Asii, 30 % v subsaharské Africe, 25 % v Asii a Oceánii, asi 6 % v Evropě a 1 % v Americe.²¹ Islám je nejrychleji rostoucím náboženstvím na světě.

Obr. 1 Muslimská světová populace v procentech, země s více jak 50 procenty jsou považovány za součást islámského světa (Pew Research Center, Washington DC, 2014).

²⁰ LIPKA Michael a Conrad HACKETT. Why Muslims are the world's fastest-growing religious group. *Pew Research Center*. [online]. Washington: Pew Research Center, 06.04.2017. [cit. 02.02.2020]. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/06/why-muslims-are-the-worlds-fastest-growing-religious-group/>

²¹ The Pew Forum on Religion & Public Life. *The future of the global muslim population*. [online]. Washington: Pew Research Center, 01.2011. [cit. 02.02.2020]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20110202124356/http://features.pewforum.org/muslim-population/>

3.1 Muslimové na Ukrajině

Dějiny islámu na Ukrajině mají hluboké kořeny. Místní národy poprvé slyšely o muslimech a jejich náboženství od obchodníků z arabských a východních zemí, kteří podnikali už od úsvitu Kyjevské Rusi. Postupně se mezi státy začaly vytvářet užší obchodní a diplomatické vazby. Podle oficiální historie se první muslimské osady v Kyjevě objevily ve 13. století. Náboženský život muslimů na Ukrajině se postupně rozvíjel až do roku 1917. S příchodem sovětské vlasti se objevily překážky pro otevřené dodržování náboženských rituálů, ačkoli muslimové i nadále pokračovali v cestě svých předků, přičemž si zachovali také své náboženské dědictví. Až do konce 80. let minulého století byl islám na území Ukrajiny zcela ilegálním jevem. Po represích 30. let, obvinění krymských Tatarů z kolaborace se stranou nacistického Německa a jejich následné deportaci přestaly muslimské komunity formálně existovat. Malá setkání probíhala pouze ve velkých městech, zejména na východní Ukrajině, kde se v soukromých domech uskutečňovaly modlitby a jiné náboženské rituály. Teprve od počátku 90. let, v souvislosti s návratem krymských Tatarů a vyhlášením nezávislosti Ukrajiny, se začátkem demokratických transformací a následnými zásadními změnami ve státně konfesijních vztazích, došlo v životě muslimského společenství na Ukrajině k dramatickým změnám. Muslimové nyní měli příležitost se otevřeně hlásit ke své náboženské příslušnosti, volně praktikovat své náboženství a vykonávat obřady islámu podle tradic svých předků. Během následujících dvaceti let byla vytvořena široká síť islámských komunit, otevřely se stovky mešit a škol, začala se vydávat náboženská literatura, realizovala se spousta projektů, řada z nich i na mezinárodní úrovni. Poté, co Ukrajina získala nezávislost, bylo možné vytvořit centralizovanou strukturu pro muslimské komunity za účelem islámského náboženského obrození v zemi.²²

Dnes na území Ukrajiny žije asi milion muslimů, což jsou 2 % populace. Podle zprávy *The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010–2050*, kterou připravilo americké výzkumné středisko Pew Research Center, do roku 2050 vzroste uvedený počet na 1,3 milionu lidí, tj. 3,7 % populace. Odhady vypadají realisticky, protože v roce 2010 byl na Ukrajině poloviční počet stoupců islámu než nyní.

Asi polovina muslimů Ukrajiny jsou krymští Tataři. Další 50 % jsou Tataři z oblasti Volga-Ural, Ázerbájdžánci, Meschetští Turci, Čečenci, Dagestánci, Uzbeki a muslimsko-ukrajinské komunity. Uvedené údaje jsou přibližné, protože poslední sčítání lidu bylo provedeno v roce 2001 a další je plánováno na rok 2021.

²² Duhovnoje upravlenie musulman Ukrajiny (Duchovní správa muslimů Ukrajiny). Islam v Ukrajině. *Islam.ua*. [online]. Kiev. [cit. 03.02.2020]. Dostupné z: <https://islam.ua/o-dumu/islam-v-ukraine/>

Podstatná část muslimské komunity se soustředila na jihu a východu země. Většina z nich je v okupovaném Krymu, na Donbasu a v Kyjevě. Kromě toho existuje mnoho přívrženců islámu v Luhansku a v Luhanské oblasti, Dněpru, Chersonu, Záporoží, Melitopolu, Charkovu a Oděse. Nejlépe objasněné dějiny islámu jsou spojeny s Krymem. Byl to právě Krymský poloostrov, který se stal hlavní oblastí šíření islámu na Ukrajině. Krym zůstal posledním fragmentem Zlaté hordy, právě zde se islám proměnil ve státní náboženství a udržel si svoji nezávislost více než 300 let.²³

Dynamický rozvoj muslimských institucí na Ukrajině započal v letech 1993–1996 a byl způsoben především návratem krymských Tatarů do své vlasti. Ukrajinská muslimská komunita je však ve vědeckých výzkumech poměrně často vnímána jako jednotný jev, regionální (krymský, východní ukrajinský) nebo ukrajinský. Podle Státního výboru Ukrajiny pro národnosti a náboženství bylo v roce 2011 na Ukrajině 1 193 registrovaných a neregistrovaných muslimských náboženských komunit, z nichž více než dvě stě bylo registrovaných mimo Krym. Vzhledem k tomu, že v sunnitském islámu, dominujícím na území Ukrajiny, se historicky nezformoval správní systém vlády podobný katolické nebo pravoslavné církvi v křesťanství, je zcela přirozené, že ukrajinští muslimové se shromažďují kolem mnoha náboženských center. Už v 90. letech, po repatriaci krymských Tatarů, vznikla Duchovní správa muslimů v Krymu (1991). Později se objevily další struktury, z nichž za nejvlivnější lze považovat Duchovní správu muslimů Ukrajiny (DSMU) založenou v roce 1992 se sídlem v Kyjevě. DSMU je vedená libanonským šejkem Ahmadem Tamimem a sama se prezentuje jako ústřední zastoupení muslimů Ukrajiny, udržuje těsné vazby se zástupci místních orgánů, náboženskými organizacemi a diplomatickými misemi arabských států.²⁴ Další z nejvlivnějších organizací je Asociace nezávislých islámských komunit na Ukrajině, jež byla založená v roce 1994. Během téhož roku byla přejmenována na Duchovní centrum muslimů Ukrajiny (DCMU) se sídlem v Doněcku. DCMU zahrnuje 21 komunit, lokální sunnitské organizace v regionech východní Ukrajiny – Luhanska, Doněcka a Charkova. Zatímco geografická sféra činnosti DCMU je omezená, organizace má těsné vazby s některými islámskými institucemi v zahraničí. Další vlivná islámská organizace v Ukrajině se od výše zmíněných poněkud liší. V roce 1997 členové arabské diaspory na Ukrajině založili Celoukrajinskou asociaci společenských organizací „Alraid“. Se sídlem v Kyjevě Alraid zahrnuje sedm islámských kulturních center v různých částech Ukrajiny.

²³ EGOROV, Vadim. *Istoricheskaja geografia Zolotoi Ordy v XIII-XIV st. (Historický zeměpis Zlaté hordy v 13.-14. stoletích)*. Moskva: Akademie věd SSSR, Věda: 1985, s. 31-34

²⁴ YAKUBOVYCH, Mykhaylo. *Islam v Ukrajině: problemi razvitija obshchin* [online]. 24.01.2012 [cit. 05.02.2020]. Dostupné z: <https://religions.unian.net/islam/599074-islam-v-ukraine-problemyi-razvitiya-obshchin.html>

Alraid není zaregistrovaná jako náboženská komunita, ale jako nestátní nezisková organizace. Nejvíce se Alraid zaměřuje na rozvoj islámských sociálních sítí a ve svém měsíčníku oslovuje čtenáře zejména společenskými, kulturními a politickými otázkami, zatímco články na výhradně dogmatická témata jsou spíše výjimečné.²⁵

Na Ukrajině se také objevují šiité, jejich počet je však neznámý. Jednou z jejich hlavních struktur je Východní ukrajinské centrum šiitských muslimů „Bait az-Zakhra“ se sídlem v Luhansku.²⁶ Dějiny šiitů na Ukrajině a jejich současná situace vyžadují další samostatné studium.

Je třeba poznamenat, že náboženský život ukrajinských muslimů nelze omezit na různá sdružení uvedená výše. Existují menší komunity muslimů, sunnitské a šiitské, jež organizují modlitby a jiná setkání v domech svých členů, aniž by bylo třeba se registrovat jako společenství nebo se stát součástí většího sdružení. Jejich přesný počet není možné odhadnout.

Podle muftího Duchovní správy muslimů Ukrajiny „Umma“ Saida Ismagilova je ukrajinská společnost velmi otevřená a tolerantní, nikdy neexistovalo masové šíření špatných postojů k muslimům jako například v Rusku. Vyskytovaly se sice individuální konflikty, ale nikdy nedosáhly významnějšího vývoje. V posledních letech se situace ještě zlepšila. Ukrajinské centrum pro islámská studia provedlo dva sociologické průzkumy o postojích Ukrajinců k islámu a muslimům (v letech 2013–2014 a 2015–2016). Účelem průzkumu bylo zjistit, kolik Ukrajinců je připraveno žít vedle muslimů nebo volit muslimy ve volbách. Mezi oběma průzkumy veřejného mínění se postoje k muslimům v zemi zlepšily v průměru o 20–30 %. Zatímco v roce 2014 asociovalo 21 % respondentů islám s terorismem, v roce 2016 byl v tomto směru zaznamenán pokles na 10 %. Celkem 41,7 % respondentů uvedlo, že islám na Ukrajině vnímá jako tradiční náboženství, 47 % by nevadilo, kdyby jeho soused byl muslim, a 58 % respondentů uvedlo, že by se s muslimy přátelili.²⁷

²⁵ YAKUBOVYCH, Mykhaylo. Islam and Muslims in Contemporary Ukraine: Common Backgrounds, Different Images. *Religion, State and Society* 38: 3. 2010. s. 291–304. DOI 10.1080/09637494.2010.499287

²⁶ Mají webové stránky v ruštině – <http://www.baitalzahra.org/>

²⁷ DUBOVSKAYA, Ekaterina a Irina BEZKOROVAYNAYA. *Musulmane v Ukrajině: sosedni ili bratia?* [online]. 23.02.2017 [cit. 03.02.2020]. Dostupné z: https://nashkiev.ua/vlast/infografika/mousoul-mane-v-oukraine-sosedni-ili-brat-ya.html?in_parent=zhurnal

Ukrajinská nestátní organizace Analytické centrum Razumková uspořádala dne 14. listopadu 2019 každoroční setkání na téma „Náboženství a vláda na Ukrajině: problémy ve vztazích“. Na setkání bývají obvykle zváni zástupci veřejných orgánů, veřejnosti, médií a odborné veřejnosti. Centrum Razumková každoročně připravuje informačně analytické materiály, jež zahrnují zejména výsledky sociologických studií o náboženských postojích ukrajinské společnosti, včetně postojů k islámu. Studie z roku 2019 vycházela z dat ze všech regionů Ukrajiny, s výjimkou Autonomní republiky Krym a dočasně okupovaných regionů Doněck a Luhansk. Dotazováno bylo 2 015 respondentů.²⁸

Jak se cítíte ohledně uvedených náboženství a náboženských trendů?								
Vyjádření respondentů (v %)								
Islám								
	Ukrajina				Regiony (r. 2019)			
	r. 2013	r. 2016	r. 2018	r. 2019	Západ	Centrum	Jih	Východ
Pozitivně	13,7	16,1	14,1	17,4	17,8	22,2	11,2	13,0
Neutrálně	44,9	44,1	43,5	47,1	45,9	45,1	43,6	52,6
Negativně	15,6	19,9	18,6	14,2	16,5	9,6	18,3	17,1
Nepřemýšlel jsem o tom	24,3	20,8	22,4	20,3	18,8	21,8	25,7	16,9
O takovém náboženství jsem nic neslyšel	1,6	1,9	1,4	1,0	1,1	1,3	1,2	0,4

Tab. 1 Postoje Ukrajinců k islámu podle Centra Razumková, 2019 (Vlastní zpracování)

3.2 Muslimové v Rusku

Islám je druhým nejvíce vyznávaným náboženstvím v Rusku. Historie vzniku islámu v Rusku sahá až do doby islámského dobytí vedeného chalífou Umarem ibn al-Chattabem. Islám přišel do Ruska před více než 1 400 lety, ale o 300 let později se Rusové obrátili na křesťanství. Muslimské tatarsko-mongolské jho vládlo ve všech rovinách a regionech Ruska po dobu 240 let. Dvě křesťanská města, Kyjev a Moskva, byla podřízená tatarským Mongolům a žádný ruský vládce se nemohl dostat k moci, dokud neobdržel souhlas muslimského vládce v Kazani. Naopak, muslimové byli vystaveni pronásledování

²⁸ *Derzhava i cerkva v Ukrayini – 2019* [online]. Kiev: Razumkov center, 2019 [cit. 03.02.2020]. Dostupné z: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Religiya.pdf

a vyhlazení během carské éry, zejména za vlády Ivana Hrozného, ale i za dlouhé vlády Romanovců. Během říjnové revoluce (1917) Lenin slíbil muslimům, že bude jejich příznivcem, ale to, co se stalo po jeho smrti, bylo v rozporu s jeho sliby. Obecně se udává, že islám došel ke svému konci v Sovětském svazu. Nový režim zaujal poměrně agresivní postoj ke konfesím bývalé Ruské říše. Islámské vzdělání bylo postupně omezováno, mešity uzavřené, imámové ztratili svá práva a byli nuceni hledat práci v sekulárním prostředí. Tato politika dosáhla svého vrcholu v roce 1936, kdy byli členové muftiátu zatčeni a popraveni. Muslimové ve střední Asii a na Kavkaze byli vystaveni nespravedlnosti a tyranii. Během let 1943–1944 došlo k nucené masové migraci většiny muslimského obyvatelstva. Byly prováděny hromadné deportace Kalmyků, Ingušů, Čečenců, Karáčů, Balkařů, krymských Tatarů, Nogajců, Meskhetianských Turků a Kurdů. Pozitivním faktorem pro sovětský islám bylo mnohem vyšší tempo přirozeného růstu národů vyznávajících islám (Tádžikové, Uzbekové, Tataři, Turkmenové a další) ve srovnání s většinou ostatních národů v SSSR. V letech 1959–1979 celkový počet muslimských národů SSSR vzrostl z 24,4 milionů na 43,4 milionů lidí, tj. za 20 let se téměř zdvojnásobil.²⁹

Zlomem ve vztazích státu a islámu se stal rok 1989. V prosinci 1989 byla oslavena dvě výročí – 200. výročí Duchovní správy muslimů v evropské části Ruska a Sibíře a 1100. výročí přijetí islámu obyvateli Volhy a Uralu. Oslava těchto událostí hrála stejnou roli ve zlepšování vztahů mezi sovětskými muslimy a státem jako dříve oslava 1000. výročí křtu Ruska. Na počest výročí, jehož oslavy se účastnilo více než 70 zahraničních hostů z 28 zemí, bylo dovoleno vydat 50 tisíc kopií Koránu a jiné náboženské literatury. Po rozpadu Sovětského svazu vyhlásilo mnoho muslimských regionů nezávislost. Objevily se první známky „islámského probouzení“ – díky studentům ze střední Asie a Kavkazu, kteří se vrátili ze Sýrie, Egypta, Saúdské Arábie, Turecka a Pákistánu. Začaly se vracet náboženské tradice a islámské atributy v muslimských rodinách. V 90. letech došlo v Rusku k prudkému nárůstu počtu mešit a počtu muslimských duchovních. V roce 1996 bylo v Ruské federaci již 2 349 mešit. „Islámské probouzení“ však vyprovokovalo vedení Ruska k přijetí omezujících opatření pro příznivce islámského obrození. Výsledkem se staly střety mezi muslimy a bezpečnostními službami. Útok ruské armády na Čečensko vyvolal vztek mezi muslimy v Čečensku a na severním Kavkaze. Jejich hněv se setkal s brutálními represemi ze strany ruské vlády.³⁰

²⁹ BENIGSEN, Alexander. *Musulmane v SSSR*. Paris: YMCA-PRESS, 1983, s. 6. ISBN 2-85065-33-1.

³⁰ FAKIH, Muhamed Ali. *Musulmane v Rossii I vyzovy budushchego. InoSmi: Rossia segodnia* [online]. Moskva: InoSmi, 31.07.2018 [cit. 05.02.2020]. Dostupné z: <https://inosmi.ru/religion/20180731/242874526.html>

Ruský prezident Vladimir Putin v mnoha svých vystoupeních hovořil o hrozbě wahhábismu. Považuje ho za hlavní příčinu globálního terorismu, který ovlivňuje také Rusko. Kvůli tomu byla přijata preventivní opatření, jako je například kontrola některých organizací či zákaz získávat vzdělání v Saudské Arábii, Egyptě, Pákistánu, Turecku a Kataru.

Počet muslimů v Rusku nelze přesně určit. Podle výsledků sčítání lidu z roku 2002 (během posledního sčítání lidu se otázka o náboženské příslušnosti nekladla) muslimové tvoří 14,5 milionu, což je 10 % obyvatelstva. Novější průzkumy ukazují, že kolem 21 milionů obyvatelstva jsou muslimové.³¹ Podle výzkumu marketingové agentury Zoom Market z roku 2018 muslimové tvoří 30 % obyvatelstva. Sociologický výzkum se prováděl ve velkých městech. V regionech, kde islám tradičně převládá, nebyl výzkum realizován. Jak vyplývá ze sčítání z roku 2002, „etniční muslimové“ tvoří většinu populace v sedmi regionech Ruska: v Ingušsku (98 %), v Čečensku (96 %), v Dagestánu (94 %), v Kabardsko-Balkarsku (70 %), v Karačajevsko-Čerkesku (54,6 %), v Baškortostánu (54,5 %) a v Tatarstánu (54 %).³²

Do roku 1991 existovaly v Rusku dvě muslimské náboženské správy: Duchovní správa muslimů evropské částí SSSR a Sibiře (DSMES) a Duchovní správa muslimů severního Kavkazu (DSM SK). V dnešní době je možné napočítat více než 40 nezávislých duchovních správ muslimů (muftiátů). Většina těchto duchovních správ je sloučena do tří velkých centralizovaných organizací: Ústřední duchovní správa muslimů Ruska a evropských zemí SNS (UDSM), Rada muftisů Ruska (RMR) a Koordinační centrum pro muslimy na severním Kavkaze (KCM SK). Většina ruských muslimů, kolem 95 %, jsou sunnité, se drží Hanífovského a Šáfiovského mazhabu. Dvě třetiny ruských Ázerbájdžánců (asi 3 % muslimů Ruska) jsou šiité Dža'frovského mazhabu. Část Tatarů a malé skupiny Lezgovů se také drží šiitského islámu. Kromě toho v Dagestanu, Čečensku a Ingušsku je velmi rozšířený sufismus.³³

³¹ CHERNOMORCHENKO, Nazar Dmitrii. Suchaya statistika – v Rossii segodnia musulman bolshie chem pravoslavnykh. *Golos Islama* [online]. Istanbul: Golos Islama, 30.05.2015 [cit. 05.02.2020]. Dostupné z: <https://golosislama.com/news.php?id=26836>

³² *MegaFOM: Atlas religiy i nacionalnostey Rossii*. [online] Sreda: 2012 [cit. 05.02.2020] Dostupné z: <http://sreda.org/arena>

³³ *RAGS: Islam* [online]. Archive.Today: 06.07.2013 [cit. 05.02.2020] Dostupné z: <https://archive.is/20130706052037/http://religio.rags.ru/religios/3.php>

Většina lidí v Rusku je vůči islámu a muslimům neutrální. Dle průzkumu, provedeného Nadací pro veřejné mínění v roce 2012 (rus. Фонд общественного мнения ФОМ) mezi 1 500 respondenty ve 100 sídlech 43 ústavních jednotek Ruské federace, 66 % respondentů nezná osobně žádného vyznavače islámu, přičemž 28 % uvedlo, že v oblasti, kde žijí, je obecně mnoho muslimů.

V odpovědi na otázku „Jak byste se cítili, kdyby váš blízký přítel přijal islám?“ 15 % uvedlo „pozitivně“, 29 % „negativně“ a 47 % „bez rozdílu“. Pokud jde o osobní postoj k islámu, 53 % respondentů vyjádřilo neutralitu, 23 % má negativní postoj a 19 % pozitivní.³⁴

V roce 2003 provedla stejná organizace výzkum o postojích Rusů³⁵ (2 100 respondentů) v různých federálních okruzích Ruska k islámu a zjistila, že:

Jak se osobně stavíte k islámu? (data – bez respondentů muslimů) % dotazovaných								
	Spolu	Federální okruhy						
		Centrální	Severozápadní	Jižní	Povolžský	Uralský	Sibiřský	Dálněvýchodní
Pozitivně	13	9	13	24	20	5	11	4
Neutrálně	53	48	60	48	58	55	58	51
Negativně	24	35	18	21	14	26	22	32
Těžké odpovědět	9	8	9	8	7	13	9	13

Tab. 2 Postoje Rusů k islámu podle Nadace pro veřejné mínění, 2003 (Vlastní zpracování)

Alexander Verkhovský, ředitel informačního a analytického centra „Sova“, předpokládá, že Rusové mají odlišné stanovisko k islámu a k muslimům: „Sociologické průzkumy ukazují, že postoje k muslimům v Rusku jsou třikrát lepší než k islámu obecně. Islám je vnímán jako nějaká ideologie, jako cosi nebezpečného, co souvisí s terorismem.“ Podle něj až 40 % dotázaných Rusů mluví negativně o islámu, ale jen 12 % o muslimech.

³⁴ FOMnibus. *Rossijane ob islame* [online]. Dominanti: 05.08.2012 [cit. 07.02.2020]. Dostupné z: <https://fom.ru/obschestvo/10652>

³⁵ FOMnibus. *Otnoshenie k islamu* [online]. FOM: 19.06.2013 [cit. 07.02.2020]. Dostupné z: https://bd.fom.ru/report/map/dominant/dominant2003/830_281/dd032428/printable/

Podle Verkhovského je v Rusku velmi nízká úroveň tolerance vůči etnickým skupinám, především vůči lidem z Kavkazu, ale také vůči obrovskému množství přistěhovalců. Na společenské úrovni jsou Rusové k muslimům sice více méně tolerantní, stát ale reaguje na náboženský život muslimů jinak – policejní orgány se na ně dívají prizmatem boje s terorismem.³⁶

³⁶ VISHNIVECKAYA, Yulia. Otnoshenie k musulmanam v Rossii. *DW: Made for minds* [online]. Moskva: DW, 23.09.2015 [cit. 07.02.2020]. Dostupné z: <https://p.dw.com/p/1Gadm>

4 VYMEZENÍ POJMU „ISLAMOFOBIE“

V této práci se budeme zabývat také islamofobií, protože nárůst negativních postojů a předsudků vůči muslimům se v poslední době velmi zvyšuje. I když muslimové koexistují na Západě již několik století, jejich marginalizace v různých sférách společenského života nadále pokračuje. Právě média, jež tak silně ovlivňují náš život, mohou dokonce nevědomky ovlivňovat to, jak jsou různé sociální skupiny, obzvláště muslimové, vnímány. Ziauddin Sardar ve své knize „*Orientalism*“ tvrdí, že islámský svět v poslední době svým nesouhlasem začlenit se do evropských politických a ekonomických ideálů a sítí začal představovat problém pro celosvětový projekt západní globalizace. Odmítnutí vyhovovat Západu a jeho životnímu stylu a sdílet odlišné morální hodnoty v různých oblastech života vede do určité míry k obavám z předpokládaného islámského ohrožení.

Bývalý britský poslanec Nicholas Barrington se 17. listopadu 1996 obrátil na publikum s řečí o průběhu svého života a kariéry: „Sloužil jsem v několika muslimských zemích. Stereotypy jsou hodně zavádějící. Extremisté rozhodně existují, někteří jsou agresivní. Obvykle jejich akty neplynou z islámu samého, ale z rozhořčení vůči Západu. Ale také existují miliony oddaných muslimů, kteří jsou nejenom čestní a humánní, ale i uctíví ke křesťanství. V dnešní světové situaci, v níž jsme zastíněni politickými a ekologickými krizemi, budování přátelských mostů mezi námi a našimi muslimskými sousedy a krajanými musí být velmi důležité.“

Dle Oxfordského slovníku je islamofobie definována jako „nenávisť nebo strach z islámu hlavně jako politické síly a nepřátelství nebo předsudky vůči muslimům“ (Oxford English Dictionary, 2016). První definice v anglickém jazyce je datována rokem 1923. I když je pojem relativně nový, koncept islamofobie sám o sobě má mnohem strašit kořeny. Střet civilizací ukazuje kolem 1 400 let soubojů mezi západním světem (křesťanstvím) a světem islámským. Z toho tedy vyplývá, že proti-muslimské nálady jsou mnohem starší než sám koncept islamofobie. Historie je svědkem mnohých dob mírumilovného soužití křesťanů, židů a muslimů a jejich kooperace. Bohužel je ve většině historické literatury kladen důraz na konfrontaci kultur.

Během období kolonizace se tvrdě prosadil koncept duality civilizací a evropské nadřazenosti nad ostatními. Evropská kultura tak začala představovat vyspělou a moderní civilizaci, jejímž úkolem bylo civilizovat barbarický orient. I když se islámský svět v určité míře podílel na vývoji evropské kultury, všeobecně se prosadilo mínění, že je celá islámská kultura spolu s arabským jazykem zpátečnická a představuje překážku modernímu vývoji.

Francouzský spisovatel Harry Alis už v roce 1891 upozorňoval na chybnost protimuslimských tvrzení o tom, že muslimové jsou přirození nepřátelé křesťanů. Během 20. století se objevuje pojem islamofobie hned v několika francouzských pracích, ale pouze výjimečně. Znovuzrození se termín dočkal na začátku nového století a začal se používat mnohem častěji, k čemuž přispěly různé události, jako například z 11. září 2001.³⁷

Oficiálně byl termín uznán v lednu 2001 na Mezinárodním fóru o boji proti intoleranci ve Stockholmu. Ve stejný rok Organizace spojených národů odsoudila růst protimuslimských nálad a prohlásila je za stejně nežádoucí jako antisemitismus.

V roce 2004 dokument Rady Evropy definuje islamofobii jako „strach či předsudky vůči islámu a muslimům a záležitostem, které se jich týkají. Ať už se jedná o denní formy rasismu a diskriminace, nebo o násilnější formy islamofobie, je porušením lidských práv a hrozbou pro sociální soudržnost.“

Profesor arabistiky na Univerzitě Karlově v Praze Luboš Kropáček vymezuje islamofobii jako „široké spektrum projevů vyjadřujících nadřazenou přezíravost až nesený odpor vůči muslimům, zvláště Arabům, ale i jejich jiným souvěrcům, s nimiž v západních zemích xenofobní jedinci přicházejí v různých kontextech do styku.“³⁸

4.1 Runnymede Trust

Za jednu z prvních definic islamofobie je považována definice britského think-tanku Runnymede Trust. Ve svém reportu *Islamofobia: a challenge for us all* z roku 1997 podávají rozsáhlý popis problematiky a vymezují islamofobii jako „neoprávněné nepřátelství vůči islámu, nepřátelství a nespravedlivou diskriminaci proti muslimům, jak jednotlivcům, tak komunitám, a vyloučení muslimů z hlavních politických a sociálních záležitostí“.

Přiznávají, že termín není ideální, ale je zapotřebí vytvořit označení narůstajícího problému, nové reality. V poslední době předsudky vůči muslimům narostly tak výrazně a rychle, že je nutné nové označení ve slovníku, aby se takové chování dalo identifikovat a bylo možné mu zabránit. Podobně jako již dříve v dějinách Evropy, kdy se poprvé použilo nové slovo – antisemitismus – nezbytné k tomu, aby se zdůraznilo nebezpečí narůstajícího anti-židovského nepřátelství. Vytvoření nového slova a s tím i identifikace pro narůstající nebezpečí ale nezabránilo konečné tragédii, stejně jako pouhé použití

³⁷ BARTOŇOVÁ, Dominika. *Islamofobie a její projevy na současnou českou společnost*. Olomouc, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Přírodovědecká fakulta. Katedra rozvojových studií. Vedoucí práce Jakub Ambros.

³⁸ KROPÁČEK, Luboš. *Islám a Západ: historická paměť a současná krize*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 138. ISBN 978-80-7021-540-1.

termínu „islamofobie“ nezabrání možným konfliktům v budoucnu. Ovšem alespoň ulehčí korekci mylného vnímání islámu po celém světě.

Problém s pojmem „islamofobie“ je podle kritiků v tom, že znemožňuje jakoukoliv kritiku islámu. Tak například profesor na Institutu politických studií v Paříži Gilles Kepel ve své knize *Válka v srdci islámu* píše, že pojem islamofobie je „mystifikátorský termín, který vymyslelo islamistické hnutí, aby se zaštitilo proti jakékoliv kritice.“

Ale kritika islámu a nesouhlas s praktikami muslimů se ještě určitě nerovnjí islamofobii. Lidé jiných vyznání se neshodují s muslimy ohledně náboženských otázek, stejně jako agnostikové nesouhlasí s vyznavači všech ostatních náboženství včetně muslimů. Pro každou demokratickou společnost je nezbytná existence kritického myšlení. Oprávněně se dají kritizovat politické režimy některých muslimských zemí, obzvláště, když jejich úřady nepodporují mezinárodně uznávaná lidská práva, svobody a demokratické postupy. Odůvodněné jsou také kritika a odsouzení teroristických organizací tvrdících, že motivací pro jejich činnost jsou islámské hodnoty. Spolu s tím existuje i místo pro kritiku chování k ženám v některých muslimských zemích. Je velmi důležité si uvědomit, že debaty, spory a hádky ohledně výše uvedených záležitostí probíhají v islámském světě mezi muslimy v nemenší míře jako mezi muslimy a ne-muslimy.

Jak v takovém případě můžeme provést předělovou čáru mezi zdůvodněnou kritikou, nesouhlasem s islámem a islamofobií s neoprávněnými předsudky? Runnymede Trust přichází se systémem **otevřených a zavřených** pohledů na islám. Oprávněná kritika spolu s úctou spadají pod otevřené pohledy, panická obava islámu ukazuje pohled zavřený. Runnymede Trust rozlišuje osm charakteristik zavřených pohledů a osm jim protikladných pohledů otevřených (viz tabulka 1). Zmiňují také to, že podle výzkumů velká část tištěného zpravodajství ve svém zobrazení islámu a muslimů odráží a šíří právě zavřené pohledy. Jednou z nejpodstatnějších charakteristik inkluzivní společnosti, jež nebere v úvahu rozdíly rasy, genderu, třídy a generace, je takový občanský diskurz, k jakému odkazují *otevřené pohledy* v tabulce.

Nevýhodou dané tabulky je, že se rozdílná fakta, každé rozepsané do své položky, mohou objevovat nezávisle na ostatních. Ve skutečnosti se na sobě uzavřené pohledy vzájemně přiživují, přidávají a získávají dodatečnou rezonanci a energii, vzájemně se „nakopávají“, jako by se napojovaly začarovanými kruhy a zhoršovaly každý další. I když je jedna položka vyjádřena přímo, ostatní se mohou vyskytovat tiše mezi řádky. Stejně tak se na sobě přiživují i otevřené pohledy, interagují v kruzích, posilují se a jeden druhého dělají přínosnějším.

V souhrnu 8 rozlišujících charakteristik se týká následujících okolností:

1. Jestli je na islám nahlíženo jako na neměnný monolitický blok, nebo jako na záležitost rozmanitou a progresivní.
2. Jestli je islám chápán jako oddělený a jiný, nebo jako podobný a provázaný s jinými kulturami.
3. Jestli je islám chápán jako méněcenný, nebo jako odlišný, ale přesto rovnocenný.
4. Jestli je islám vnímán jako agresivní nepřítel, nebo kooperující partner.
5. Jestli jsou muslimové vnímáni jako manipulační, nebo upřímní.
6. Jestli je kritika Západu islámem odmítnuta, nebo rozebírána.
7. Jestli diskriminační chování zaměřující se na muslimy je hájené, nebo odporované.
8. Jestli jsou proti-muslimské názory vnímané jako přirozené, nebo jako problematické.

Rozlišení	Uzavřené pohledy na islám	Otevřené pohledy na islám
A. Jednotlivý/Různorodý	Islám je chápán jako jediný monolitický blok, neměnný a nereagující na nové reality.	Islám je chápán jako rozmanitý a progresivní, s vnitřními odlišnostmi, debatami a vývojem.
B. Oddělený/Interagující	Islám je chápán jako oddělený a jiný: a) nemající žádné cíle a hodnoty společné s jinými kulturami, b) jimi neovlivnitelný, c) je neovlivňující.	Islám je chápán jako vzájemně provázaný s jinými vírami a kulturami: a) sdílí určité hodnoty a cíle, b) ovlivněn jinými kulturami, c) obohacuje je.
C. Méněcenný/Odlišný	Islám je chápán jako méněcenný, oproti Západu barbarský, iracionální, primitivní, sexistický.	Islám je chápán jako výrazně odlišný, ale nezaostalý, a v rovné míře hodný úcty.
D. Nepřítel/Partner	Islám je chápán jako násilný, agresivní, ohrožující, podporující terorismus, zapojený do střetu civilizací.	Islám je chápán jako skutečný nebo potenciální partner, pokud jde o zapojení do společných zájmů nebo řešení sdílených problémů.
E. Manipulační/Upřímný	Islám je chápán jako politická ideologie, využívaná k politickým nebo vojenským výhodám.	Islám je chápán jako pravá náboženská víra, vyznávaná svými přívrženci upřímně.
F. Kritika Západu odmítnutá/zvažována	Islámská kritika Západu je bez uvážení odmítnutá.	Kritika Západu a jiných kultur je zvažována a diskutována.
G. Diskriminace je obhajována/kritizována	Nepřátelství vůči islámu je využíváno k ospravedlňování diskriminačních aktů vůči muslimům a jejich vyloučení z běžné společnosti.	Diskuse a nesouhlasy s islámem nesnižují úsilí v boji proti diskriminaci a marginalizaci.
H. Islamofobie je vnímána jako přirozená/problematická	Nepřátelství vůči muslimům je přijímáno jako přirozené a „normální“.	Kritické pohledy na islám jsou samy o sobě předmětem kritiky, aby nebyly chybné a nespravedlivé.

Tab. 3 Uzavřené a otevřené pohledy na islám. Runnymede Trust, Islamophobia a challenge for us all, 2016 (Vlastní zpracování).

A. Na islám je nahlíženo spíše jako na monolitický a neměnný blok než jako na rozmanitý a dynamický:

Zavřené pohledy popisují islám jako nediferencovaný neměnný celek, jednolitý blok, neschopný žádného vnitřního pluralismu a vývoje. Zavřené pohledy jsou tedy lhostejné k významným rozdílnostem a variacím v islámu, nepřiznávají, že mezi muslimy také probíhá řada napjatých debat a diskusí. Například jsou ignorovány debaty uvnitř islámského světa ohledně lidských práv a svobod, náboženských záležitostí. Krátce řečeno, diskuse, jež jsou přijímány jako samozřejmost mezi ne-muslimy, nejsou vnímány, když probíhají mezi muslimy.

Dalším rysem uzavřených pohledů je rozsáhlé zevšeobecňování všech muslimů. Zevšeobecňování, které by se nikdy neuskutečnilo například u všech římských katolíků, Němců nebo Londýňanů. Taková generalizace umožňuje argumentaci „od konkrétního k obecnému“ – tak negativní čin jednoho muslima prezentovaný v médiích slouží jako ilustrativní příklad chování všech muslimů. Proto je velmi důležité, jak se muslimové v médiích zpravidla zobrazují. Právě média jsou jedním z kořenů percepce muslimů v sekularizovaných společnostech.

Rozdílnosti v islámu, stejně jako v jakémkoliv jiném náboženství, mají více tváří a rozmezí. Na jedné straně jsou rozdíly dogmatické, na druhé rozdíly kulturní a etnické. Často se stává, že se v islámu ignorují odlišnosti náboženské a sekulární (vliv sociální třídy na náboženské záležitosti). Otevřené pohledy vždy uvažují o rozdílech mezi Blízkým východem a jižní Asíí, Íránci a Araby, Bosnou a Čěnou, Nigérií a Somálskem, Pákistánem a Bangladéšem; mezi různými interpretacemi specifických doktrín a větví (súfismus a islamismus); odlišnosti je možné vidět ve vnímání a zkušenostech mužů a žen nebo jednotlivců různých sociálních skupin.

B. Islám je chápán jako oddělený a jiný spíše než podobný jiným náboženstvím a s nimi provázaný:

Uzavřené pohledy nepřekonatelně rozdělují ne-muslimský svět (tak zvaný Západ) a islámský svět a prohlašují, že nemají nic podobného. Islám nesdílí žádné společné hodnoty a koncepty morálky se Západem a jinými kulturami, je hermeticky zapečetěný od ostatního světa a nemá s ním žádné společné kořeny, není jím ovlivněný a neovlivňuje ho. Naopak otevřené pohledy vidí podobnosti a společné hodnoty mezi Západem a islámským světem, sdílené problémy a slabosti obou kultur a spoustu cest ke komunikaci.

Podle otevřených pohledů není možné předpokládat, že existují dva oddělené světy – islám na Východě a Evropa na Západě, které mezi sebou nejsou nijak provázané. Otevřené

pohledy zdůrazňují, že mezi třemi Abrahámovskými náboženstvími existují silná vzájemná pouta.

C. Islám je chápán jako méněcenný spíše než jiný:

Uzavřené pohledy jsou založené na logice vnímání „my a oni“, „ve skupině“ a „mimo skupinu“. Předsudky vznikají zjednodušeným vnímáním světa při nedostatku vědomostí a nízké úrovni vzdělání. Jedinec uplatňuje generalizaci na všechny sociální objekty „mimo [jeho] skupinu“. Přičemž „my“ (ne-muslimové) jsme nadřazení „jim“ (muslimům). „My“ jsme civilizovaní, rozumní, šlechetní, výkonní, sofistikovaní, osvícení, nesexističtí. „Oni“ jsou primitivní, agresivní, iracionální, chaotičtí, represivní. Otevřené pohledy odmítají podobné duální myšlení a zjednodušení obou skupin. Přiznávají, že existují velké rozdíly mezi islámem, jinými náboženstvími a Západem, ale nevidí nikoho z nich jako podřadného ostatním. Kontrast my/oni je často vyjadřován pomocí humoristických ilustrací, příběhů. Runnymede Trust zdůrazňuje vliv médií, v nichž je stereotypizace hodně častá.

D. Islám je vnímán jako nepřítel, ne jako partner:

Zavřené pohledy vnímají islám jako násilný a agresivní, zdůrazňuje se, že všichni muslimové podporují barbarský terorismus a jsou nepřátelsky naladěni vůči ne-muslimskému světu. Uzavřené pohledy často nerozlišují pojmy „islámský“ a „islamistický“. Na první pohled se může zdát, že je to triviální chyba, ale důležitost rozdílu dvou pojmů nelze opomenout. Zatímco „islamistický“ může odkazovat k různým politickým hnutím včetně demokratických (podporujících zákonnou vládu), stejně tak i teroristických (tvrdících, že jsou motivované islámem), pojem „islámský“ odkazuje k náboženským záležitostem. Používání slova „islámský“, pokud se hovoří o terorismu nebo utlačování, je pro většinu muslimů velmi ofenzivní.

Britská média často zobrazují islám z uzavřených pohledů, jako nepřítele západní civilizace, s nímž není možné spolupracovat, a ignorují spoustu pozitivních stránek.

E. Muslimové jsou vnímáni jako manipulační, nikoliv upřímní:

Uzavřené pohledy tvrdí, že muslimové spíše využívají svoji víru k získání různých strategických, politických a vojenských výhod, než by praktikovali opravdovou náboženskou víru a způsob života podle islámských tradic. Předpoklady vycházejí z myšlenky, že muslimové nejsou upřímní a využívají svoji víru ke svému prospěchu. Naopak otevřené pohledy prokazují úctu k víře muslimů a jejich náboženským praktikám a snaží se jim spíše porozumět než je zdiskreditovat.

F. Kritika Západu islámem je odmítnuta, ne zvažovaná:

Islamofobie znemožňuje muslimům účastnit se společenských mravních diskurzů a brání jakékoliv rezonanci jejich názorů. Islámská kritika na téma západního liberalismu, modernity a sekularismu nestojí za uvažování a je hned odmítnutá. Otevřené pohledy považují kritické názory islámu za potenciálně přínosné.

G. Rasismus vůči muslimům je spíše obhajován než odsuzován:

Islamofobie se často míchá s rasismem – násilí a obtěžování na ulicích, přímá nebo nepřímá diskriminace na pracovišti. Zavřený pohled svým vlivem obhajují takové chování. Vyjadřování zavřeného pohledu v médiích například podporuje rasistické chování (i když to nebylo cílem novináře). Islamofobie jednoduše nabývá rasistické povahy tím, že většina muslimů má tmavší barvu pleti, a etnocentrické povahy tím, že spousta muslimů jsou přistěhovalci.

H. Islamofobie je vnímaná jako přirozená, ne problematická:

Vyjadřování proti-muslimských záměrů a postojů je čím dál tím víc vnímáno jako vážené a normální. Je to přirozená složka každodenního života milionu psychicky zdravých lidí, přijatá za samozřejmost. Nejenom média demonizují islám, ale i spousta organizací a mocných individuů. Hluboké nepřátelství k islámu není v naší společnosti novinkou. Novými jsou způsoby, jak o islámu vyprávějí ty složky společnosti, které se zaštiťují sekularismem, liberalismem a tolerancí. V popředí zájmu bojují s rasismem, stejně tak i s islámem a muslimy. Hlásají rovnost pro všechny, ale přivírají oči nad skutečností, že sekularistické společnosti nabízejí pro muslimy jenom nerovné šance.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 MÉDIA, VÝZKUMNÝ SOUBOR A METODA VÝZKUMU

5.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu této práce je postižení mediálního obrazu islámského světa, který byl konstruován v šesti periodikách Ruska a Ukrajiny, a zjistit, zda se mediální obrazy v obou zemích nějak odlišují. Výzkum se pokusí zachytit nahlížení médií na islámský svět v období od 01.10.2018 do 30.09.2019, a to na základě systému otevřených a zavřených pohledů, vypracovaného britským think-tankem Runnymede Trust, který se zaměřuje na rasovou rovnost.

5.2 Výběr vzorku

Pro dosažení reliability výzkumu musíme přesně specifikovat vzorek pro analýzu. Výběr vzorku byl proveden ve čtyřech rovinách:

1. Jednotka výběru – vybrali jsme noviny, které budeme analyzovat.
2. Výzkumná jednotka – určili jsme obsahy novin, jež budou předmětem výzkumu.
3. Období výzkumu – vymezili jsme časové období, v němž budeme sledovat mediální obsahy.
4. Kódovací jednotka – definovali jsme mediované obsahové jednotky.³⁹

Jednotkami výběru se staly 3 ruské a 3 ukrajinské noviny (dva deníky a jeden týdeník pro každou zemi). Pro Rusko – deníky Komsomolskaja pravda a Moskovskij komsomolec a týdeník Argumenty i fakty. Pro Ukrajinu – deníky Segodnia a Vesti a týdeník Novoje vremia. Vybíraly se nejpopulárnější noviny každé země na základě hodnocení, provedeného globální společností Kantar TNS⁴⁰ zabývající se průzkumy trhu a informací o trhu. Další podmínkou bylo, aby sídlo každé mediální společnosti bylo ve stejné zemi, proto se do výběru nezařazovaly například Komsomolskaja pravda z Ukrajiny.

³⁹ SCHULZ W., H. Scherer, L. Hagen, I. Reifová a J. Končelík. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0827-8.

⁴⁰ *Infoselection: Reiting samykh popularnykh gazet Rossii* [online]. Mediascope: 2019 [cit. 25.02.2020]. Dostupné z: <https://infoselection.ru/infokatalog/novosti-smi/smi/item/30-10-samykh-populyarnykh-gazet-rossii>

⁴¹ *Gazety I zhurnaly lideruyushchiye v TOP-5 naibolee massovykh segmentov* [online]. Delo.ua: 2010 [cit. 25.02.2020]. Dostupné z: <https://delo.ua/business/gazety-i-zhurnaly-lidirujuschie-v-149460/>

5.2.1 Týdeník Argumenty i fakty

Argumenty i fakty je ruský společensko-politický týdeník, který byl založen v roce 1978 a od roku 2014 patří vládě Moskvy. Jedná se o největší týdenní sociopolitické noviny Ruska. Nakladatelství AiF bylo zakoupené společností MIT (Moskevské informační technologie) a kontrolní balík akcií společnosti (51 %) patří městu. Noviny jsou jedním z nejoblíbenějších ruských periodik v zahraničí a v roce 1990 vstoupily do Guinnessovy knihy rekordů pro největší oběh v lidské historii – 33 441 100 kopií s počtem čtenářů přes 100 milionů.⁴² Týdenní náklad tvoří 2 200 000 výtisků.⁴³ Podle výzkumné společnosti Mediascope (nyní Kantar TNS) mívá jedno číslo AiF více než 4,5 milionu čtenářů.

5.2.2 Deník Komsomolskaja pravda

Komsomolskaja pravda jsou sovětské a později ruské společensko-politické noviny, založené v roce 1925, od roku 1997 také internetový zdroj. Celkem 45 % akcií nepřímo patří Sergeju Rudnovu prostřednictvím společnosti LDB Press, jež vlastní 75,1 % novin.⁴⁴ V letech 1990–2000 se noviny místo sociopolitické tematiky začaly soustřeďovat na zprávy ze společnosti, život celebrit, zábavu čtenářů a staly se jedním z nejvýznamnějších „bulvárů“. Politický přehled sice v novinách zůstal, ale začal zabírat stále méně místa. Nejvyšší počet denních výtisků měly noviny v roce 1990 (22 milionů výtisků), v současnosti se denní náklad pohybuje mezi 700 000 až 3,1 milionu výtisků.⁴⁵ Od podzimu 1993 každý pátek vychází týdeník Komsomolskaja pravda – Tlouštík s rozšířeným obsahem. Jeho tiráž výrazně převyšuje tiráž denního vydání a dosahuje 2,7–3 milionů výtisků.

⁴² TUTINA, Yulia. *Kniga rekordov Ginessa* [online]. AiF.ru: 2010 [cit. 27.02.2020]. Dostupné z: <https://aif.ru/society/20296>

⁴³ *Izdatelskiy dom "Argumenty I Fakty"* [online]. AiF.ru: 2009 [cit. 27.02.2020]. Dostupné z: <http://corp.aif.ru/page/4>

⁴⁴ SOBOLEV, Sergey. *Osnovnoy vladelec "Komsomolskoy pravdy" raskryl svoje imya* [online]. Adindex.ru: 09.01.2017 [cit. 27.02.2020]. Dostupné z: <https://adindex.ru/news/media/2017/01/9/157001.phtml>

⁴⁵ *Komsomolskaya pravda: kratkaya informacia* [online]. SiaM Group: 10.07.2015 [cit. 27.02.2020]. Dostupné z: <http://psplkp.agency-siam.ru>

5.2.3 Deník Moskovskij komsomolec

Moskovskij komsomolec je ruský společensko-politický deník založený v roce 1919, který se hlásí k nezávislé politické příslušnosti. Deník patří Pavlovi Gusevu, sovětskému a poté ruskému novináři, jenž je předsedou Veřejné rady Ministerstva obrany Ruské federace. Denní náklad představuje zhruba 700 000 výtisků.⁴⁶ V posledních letech noviny obsahují množství výroků obecně považovaných za xenofobní. V důsledku sledování několika ruských masmédií, provedeného Moskevskou helsinskou skupinou (Moscow Helsinki Watch Group) a Střediskem pro rozvoj demokracie, byly noviny Moskovskij komsomolec v roce 2003 označeny za „nesporného vůdce v počtu prohlášení přispívajících k podněcování etnické nenávisti“.⁴⁷

5.2.4 Týdeník Novoje vremia

Týdeník Novoje vremia je ukrajinský společensko-politický časopis a informační a zpravodajský internetový zdroj, založený v roce 2014 skupinou novinářů, kteří v letech 2003–2013 vedli časopis Korrespondent.⁴⁸ Investorem projektu se stal český podnikatel Tomáš Fiala, předseda ukrajinské investiční společnosti Dragon Capital a prezident Evropské obchodní asociace. Časopis a web pokrývají hlavní události a jevy na Ukrajině a ve světě, jejich objektivní analýzu, rozhovory s domácími a zahraničními hvězdami politiky a společnosti, zprávy z hot spotů a relevantní sloupce od vedoucích představitelů veřejného mínění. Náklad se pohybuje kolem 19 000 výtisků.

5.2.5 Deník Segodnia

Segodnia je ukrajinský společensko-politický deník založený v roce 1997. Náklad se pohybuje kolem 233 000 výtisků. Deník vlastní aktiva v polygrafickém průmyslu, v Kyjevě noviny tisknou na vlastní tiskárně. Největšími akcionáři holdingu jsou kyperská společnost SCM Limited (29,9 %) a System Capital Management (70 %).⁴⁹

⁴⁶ TNS Gallup Media. *Moskovskiy Komsomolec* [online]. Wayback Machine: 2011 [cit. 04.03.2020]. Dostupné z: <https://graniru.org/Society/Media/m.65821.html>

⁴⁷ *“Moskovskiy Komsomolec” - lider po ispolzovaniiu “yazyka vrazhdy” sredi federalnyh pechatnyh izdaniy* [online]. Grani.ru: 01.04.2004 [cit. 04.03.2020]. Dostupné z: <https://graniru.org/Society/Media/m.65821.html>

⁴⁸ Od roku 2003 do roku 2013 byl časopis lídrem ve svém segmentu, ale v polovině roku 2013 se situace dramaticky změnila v důsledku nákupu nakladatelství Sergejem Kurčenkem, oligarchem za doby Viktora Janukovyče. Po změně vlastníka UMH Group vypukla vlna hromadného „dobrovolného“ propouštění novinářů a redaktorů kvůli zavedení striktní cenzury. Všichni novináři, v jejichž čele stojí šéfredaktor Vitaliy Sych, na protest opustili své pozice v Korrespondentu.

⁴⁹ *S 1 sentiabrya “Segodnia” zapuskayet novoye regionalnoye izdanie v Zapadnoy Ukraine* [online]. Segodnia: 31.08.2011 [cit. 06.03.2020]. Dostupné z: <https://www.segodnya.ua/ukraine/c-1-centjabrja-cehodnja-zapuckaet-novoe-rehionalnoe-izdanie-v-zapadnoj-ukraine-264060.html>

5.2.6 Deník Vesti

Vesti je ukrajinský deník v ruském jazyce, jehož první vydání vyšlo 14. května 2013. Ve velkých městech Ukrajiny jsou noviny distribuovány za symbolickou částku, do ledna 2018 byla distribuce bezplatná. Náklad tvoří 350 000 výtisků. Podle údajů Kantar TNS z roku 2018 jedno číslo novin čte 401 450 lidí, a to solventní populace ve věku 20 až 54 let.⁵⁰ Noviny Vesti byly kritizovány kolegy novináři, kteří je obvinili z provládního a proruského pokrytí událostí Euromajdanu a konfliktu v Donbasu.⁵¹

Oficiálně se ani jedno z uvedených periodik nehlásí k určité politické pozici nebo ideologii. Při výběru a výzkumu jednotek jsme objevili, že se každé noviny na svých oficiálních webových stránkách zmiňují o svém nezávislém stanovisku a objektivním přístupu k událostem. Bohužel se kvůli nedostatku výzkumů mediálních trhů v obou zemích nedá s přesností vyjádřit politické stanovisko ani jednoho z periodik. V teoretické části jsme zmiňovali, že média nejenom udávají tón společenskému diskurzu, ale přesvědčivě naznačují, co by si čtenáři měli myslet o různých záležitostech představených médiu. Základním parametrem pro výběr periodik v obou zemích se tedy stal počet čtenářů a popularita novin. Do výzkumu byla proto zařazena periodika, k nimž se hlásí nejvyšší počty obyvatel každé země.

Výzkumnou jednotku tvoří obsahy výtisků šesti periodik vycházejících v období od 01.10.2018 do 30.09.2019, které se zajímají o islámský svět. Toto roční období bylo vybráno jako relevantní časový úsek, v němž bude možné zkoumat a uchopit mediální obraz islámu ve dvou zemích. Jako kódovací jednotky pro náš výzkum byly zvoleny články, ve kterých bylo obsaženo aspoň jedno z vybraných klíčových slov. Článek zpravidla začíná titulkem a končí označením autora a je dobře opticky rozpoznatelný. Do výzkumu byly zahrnuty jak zpravodajské, tak i publicistické články. Jako klíčová slova byly zvoleny všechny pádové formy názvů zemí Blízkého a Středního východu, jižní Asie a slov: islám, muslim, přistěhovalec, Korán, terorismus, Mohamed, šaría, Sunna, džihád, hidžáb v ruštině a ukrajinštině. Provedli jsme vyčerpávající šetření všech článků o islámském světě. Články byly vyhledávány pomocí portálů Pressa pro Rusko a Journals pro Ukrajinu. Do výzkumu se nezahrnovaly články, které islámský svět zmiňovaly jen okrajově, a představovaly by tedy zbytečné zkreslení výsledků výzkumu.

⁵⁰ *Media holding "Vesti Ukraina"* [online]. Vesti: 2019 [cit. 06.03.2020]. Dostupné z: <http://vestiukraine.com/ru/pressroom/news/media-holding-vesti-ukraina-ukrepil-svoi-pozicii-na-rynke-pressy-strany.html>

⁵¹ SOKOLOV, Stas. *Durnye vesti* [online]. NV: 11.09.2014 [cit. 06.03.2020]. Dostupné z: <https://nv.ua/ukraine/durnye-vesti-konflikt-vlastey-i-prokremlivskoy-gazety-vyshel-na-novy-uroven-11523.html>

5.3 Metoda výzkumu

Jako metodu jsme pro náš výzkum zvolili kvantitativní obsahovou analýzu, která nám umožní prozkoumat velký počet článků, manipulovat s daty a následně porovnat jednotlivé proměnné. Kvantitativní obsahová analýza umožňuje převést verbalizované sdělení (článek) na kvantifikovatelné proměnné a otestovat předem vytvořené hypotézy a otázky. Tato práce se snaží zodpovědět na následující výzkumné otázky:

VO1: Jak se zobrazuje mediální obraz muslimů v novinách Ruska?

VO2: Jak se zobrazuje mediální obraz muslimů v novinách Ukrajiny?

VO3: Jaké jsou rozdíly mezi mediálním obrazem muslimů v novinách Ruska a Ukrajiny?

„Obsahová analýza je sumarizující, kvantitativní analýza zpráv, která spoléhá na vědecké metody (včetně pozornosti na objektivitu, intersubjektivitu, a priori design, reliabilitu, validitu, možnost generalizace, opakovatelnosti a test hypotéz) a není limitována co do typu proměnných, které mohou být měřeny, nebo co do kontextů, ve kterých jsou zprávy tvořeny a prezentovány.“⁵²

Kvantitativní obsahová analýza nám pomůže popsat výzkumné soubory – kolik článků bylo o islámském světě napsáno v různých novinách, délka článků, jejich rozmístění v novinách.

5.4 Kódování

Výše byl již popsán proces získání výběrového souboru, který bude předmětem našeho výzkumu. Dále je zapotřebí vysvětlit proces kódování, umožňující takovou analýzu. Proces kódování je dvoustupňový, přičemž se mediální obsah nejprve identifikuje a je označen číselnou hodnotou – kódem. Identifikace mediálních obsahů znamená jejich rozdělení na kódovací jednotky. Jak jsme již zmínili, u tohoto výzkumu se jedná o články obsahující určité kódovací výrazy. Následně dochází k popisu kódovacích jednotek pomocí různých kategorií, jež představují důležité vlastnosti jednotek. Takové kategorie se nazývají proměnné – proměňují se a nabývají různých hodnot. Ke každé kódovací jednotce se přiřazují proměnné a všechny postupy se zanášejí do kódovací knihy.⁵³

V dané práci rozlišujeme dva typy proměnných. První typ představuje identifikační proměnné, sloužící k identifikaci různých příspěvků a umožňující jejich snadnější

⁵² NEUNENDORF, Kimberly A. *The Content Analysis Guidebook*. Vyd. 2. Los Angeles: SAGE, s. 10. ISBN 9781412979474

⁵³ SCHULZ W., H. Scherer, L. Hagen, I. Reifová a J. Končelík. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005, s. 40–41. ISBN 80-246-0827-8.

vyhledávání pro případnou kontrolu a opravu. Druhým typem jsou analytické proměnné. Ty poskytují důležitá zjištění o kódovacích jednotkách a zkoumaném tématu. Dále jsou představeny všechny proměnné, podle nichž se posuzují veškeré kódovací jednotky: médium, země, datum a pořadí jsou proměnné identifikační, zatímco délka, téma, doma / v zahraničí, hodnocení / vyznění a osm charakteristik otevřených a zavřených pohledů jsou podle Runnymede Trust proměnnými analytickými. Analytické proměnné jsou velmi důležité a jejich výběru je přisuzována značná pozornost. Analýzou a srovnáním analytických proměnných dospějeme k odpovědím na položené výzkumné otázky.

5.4.1 Kódovací kniha

Médium:

- 1 – Argumenty i fakty.
- 2 – Komsomolskaja pravda.
- 3 – Moskovskij komsomolec.
- 4 – Novoje vremia.
- 5 – Segodnia.
- 6 – Vesti.

Země:

- 1 – Rusko.
- 2 – Ukrajina.

Datum: značeno podle metrické škály

Pořadí příspěvků:

- 1 – V první třetině (1/3).
- 2 – V polovině (2/3).
- 3 – Na konci (3/3).

Délka: značeno podle metrické škály

Téma:

- 0 – Nelze určit.
- 1 – Politika.
- 2 – Kultura.
- 3 – Sport.
- 4 – Společnost.
- 5 – Věda.

Lokalita:

1 – Uvnitř státu.

2 – V zahraničí.

Hodnocení:

-3 – Velmi negativně.

-2 – Negativně.

-1 – Spíše negativně.

0 – Neutrálně.

1 – Spíše pozitivně.

2 – Pozitivně.

3 – Velmi pozitivně.

A. na islám je nahlíženo jako na jednolité, nebo rozmanité:

1 – Zavřený pohled.

2 – Otevřený pohled.

B. islám je chápán jako oddělený, nebo podobný:

1 – Zavřený pohled.

2 – Otevřený pohled.

C. islám je chápán jako méněcenný, nebo rovnocenný:

1 – Zavřený pohled.

2 – Otevřený pohled.

D. islám je vnímán jako nepřítel, nebo partner:

1 – Zavřený pohled.

2 – Otevřený pohled.

E. muslimové jsou vnímáni jako manipulační, nebo upřímní:

1 – Zavřený pohled.

2 – Otevřený pohled.

F. kritika Západu je islámem odmítnuta, nebo rozebíraná:

1 – Zavřený pohled.

2 – Otevřený pohled.

G. diskriminační chování vůči muslimům je hájené, nebo odporované:

1 – Zavřený pohled.

2 – Otevřený pohled.

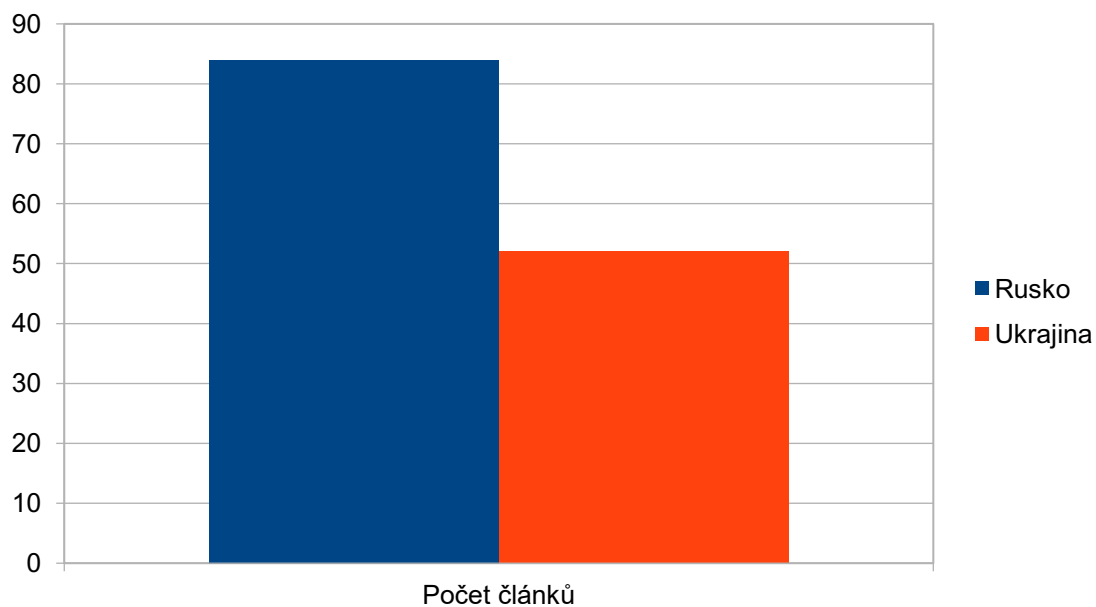
H. proti-muslimské názory jsou vnímány jako přirozené, nebo jako problematické:

1 – Zavřený pohled.

2 – Otevřený pohled.

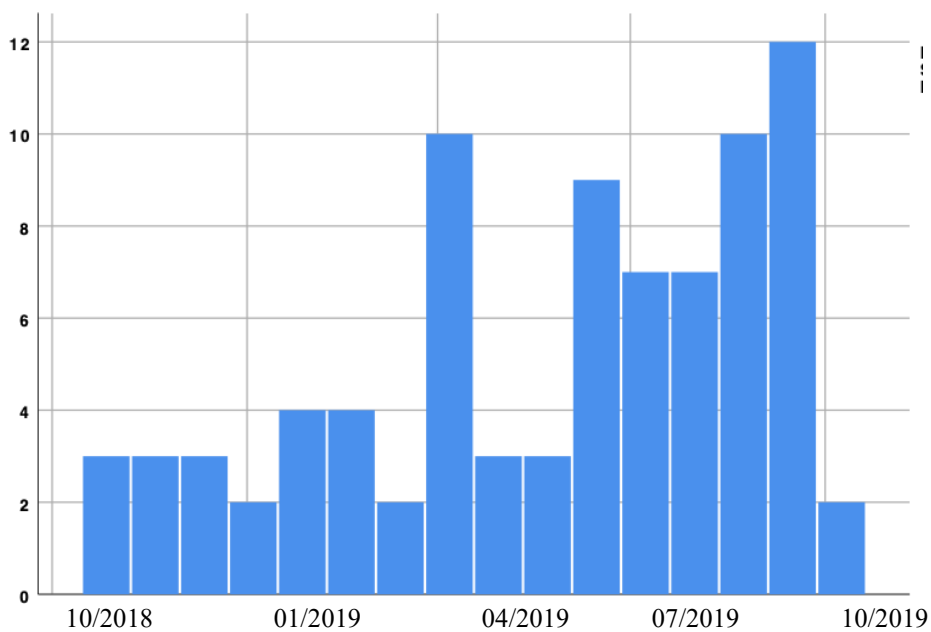
6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Za období jednoho roku jsme ze 6 vybraných periodik získali 136 kódovacích jednotek. Z nich 84 (62 %) pocházelo z ruských médií a 52 (38 %) z ukrajinských.

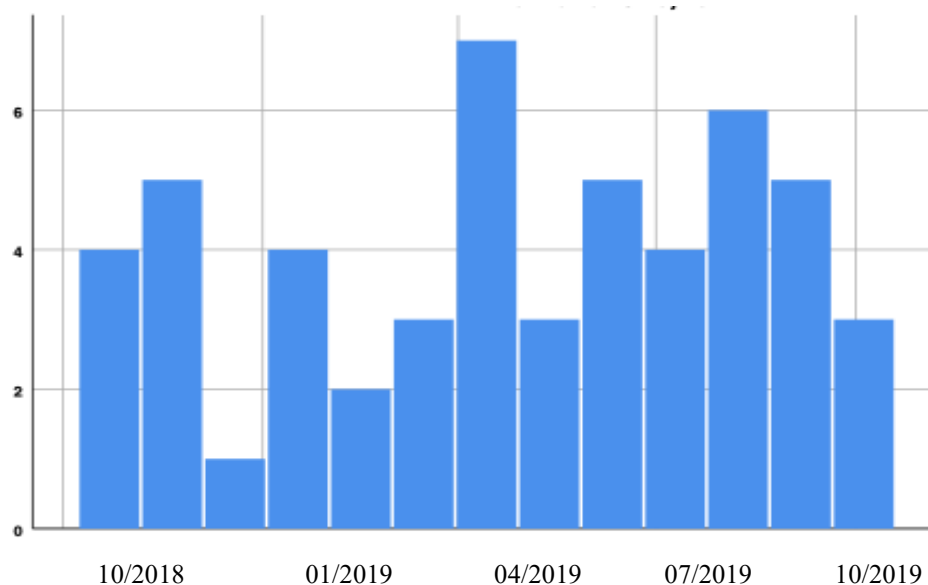

Graf 1 (Vlastní zpracování).

6.1 Četnost článků

Graf 2. Četnost článků. Rusko (Vlastní zpracování).

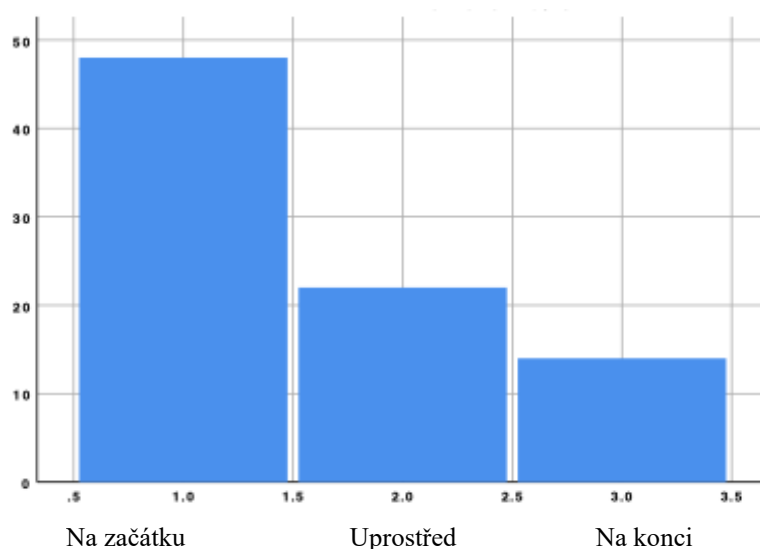

Graf 3 Četnost článků. Ukrajina (Vlastní zpracování).

Při zběžném pohledu na získaná data je vidět, že u obou zemí se objevuje nárůst počtu mediálních sdělení ve stejném období, a to je 4. měsíce z průběhu roku 2019. Články obou zemí aktivně pojednávají o událostech na Srí Lance, kde se 21. dubna uskutečnila řada teroristických útoků. Situace po teroristických útocích je tedy v novinách obou zemí srovnatelná. Nedá se říct, že by po události nedošlo ke zvýšení zájmu médií o problematiku islámského světa. Je možné pozorovat zvýšený stav ke konci zkoumaného období. Nejvyšší hranice ale mediální sdělení v Rusku neočekávaně dosahují v září 2019. Ve všech třech ruských médiích se v tomto období většinou pojednává o muslimských migrantech a jejich sociálním životě.

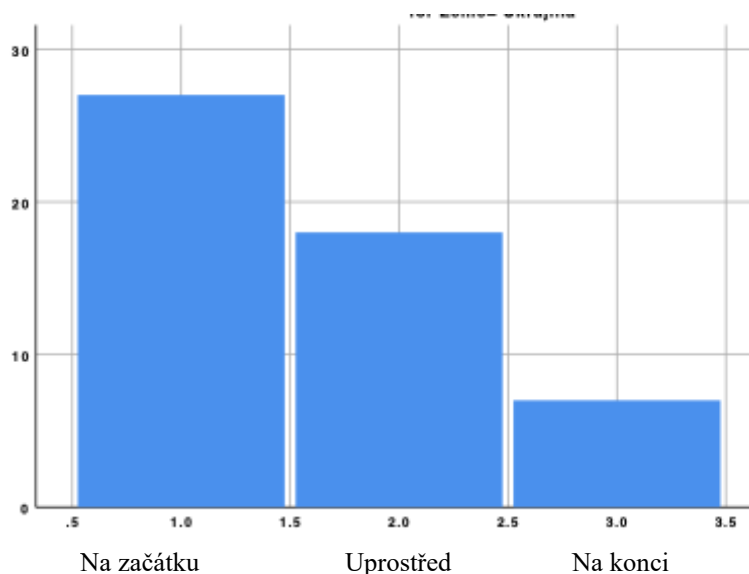
6.2 Pořadí příspěvků

Počet příspěvků

Graf 4 Pořadí příspěvků. Rusko (Vlastní zpracování).

Počet příspěvků

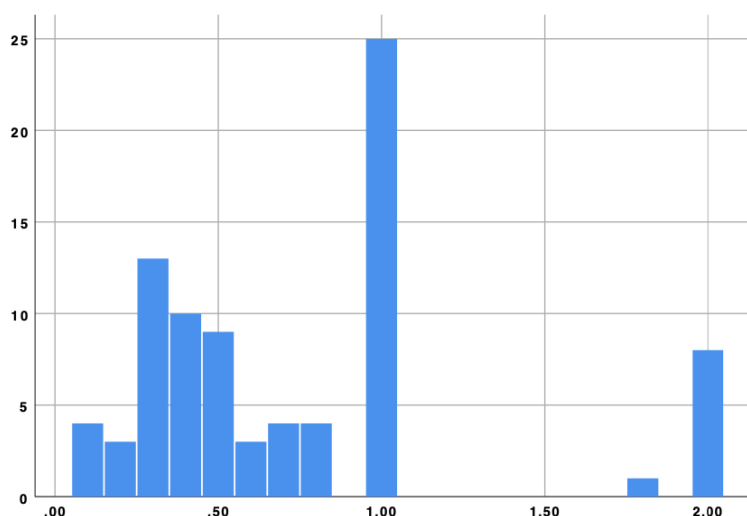

Graf 5 Pořadí příspěvků. Ukrajina (Vlastní zpracování).

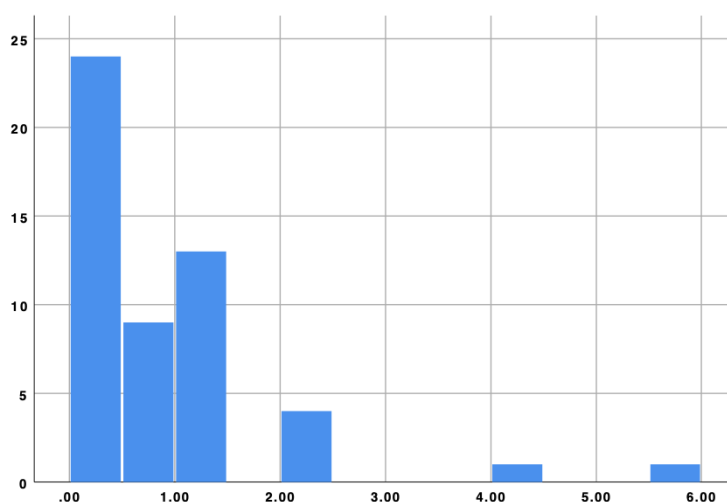
Analýza nám ukazuje, že se většina článků (v Rusku 57,1 %, v Ukrajině 51,9 %) o islámském světě umísťuje v první třetině všech periodik. Zatímco na Ukrajině se články vyskytují spíše v první a druhé třetině, v Rusku je vidět zjevný rozdíl a posun k umístění článků na začátek periodik. Rozmístění článků na začátku periodik budí dojem důležitosti problematiky islámského světa oproti ostatním otázkám veřejného diskurzu. V návaznosti na další výsledky analýzy ohledně celkového mediálního obrazu islámského světa umístění článků na začátku periodik jaksi povzbuzuje čtenáře a posiluje dojem negativity nebo pozitivitu mediálního obrazu. Jen malá část článků byla zařazena na konci novin. V Rusku články na konci tvoří jen 14 jednotek z 84 (16,7 %), na Ukrajině pouze 7 z 52 (13,5 %).

6.3 Délka článků

Délka článků se měřila na stránky. Zaujímal-li článek celou stránku, označoval se jako 1, když tvořil jenom půl stránky, označoval se jako 0,5.

Graf 6 Délka článků. Rusko (Vlastní zpracování).

Graf 7 Délka článků. Ukrajina (Vlastní zpracování).

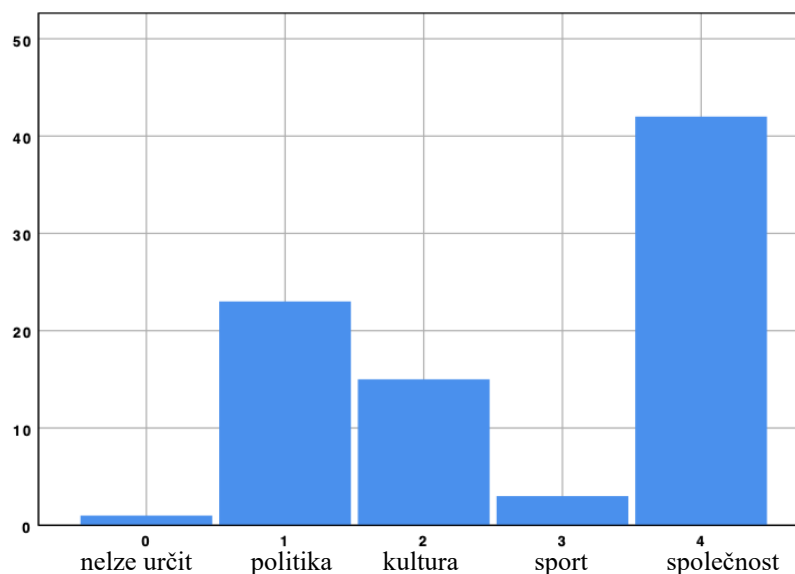
Tyto grafy nám ukazují značný rozdíl ve velikosti mediálních jednotek v každé zemi. Je zde vidět, že ukrajinská periodika pokrývají muslimy spíše kratšími články, naopak ruská média věnují islámské agendě větší prostor. Nejvyšší hranice v Rusku dosahují články v délce jedné stránky – 30 % všech textů. Oproti tomu na Ukrajině nejvyššího mezníku dosahuje počet článků v délce do poloviny jedné stránky – 46,1 % všech textů. Shodnou u obou zemí je skutečnost, že se délka článků běžně pohybuje od 0,1 do 1 celé stránky a zřídka přesahuje jednou až dvě stránky.

6.4 Témata článků

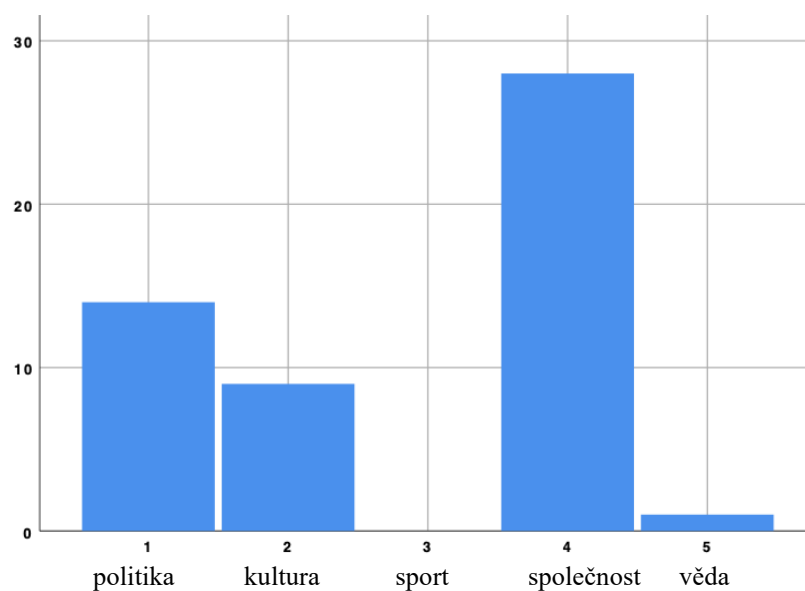
Všechny články jsme se pokusili zařadit do pěti tematických okruhů. Téma politiky obsahují články popisující politickou činnost zemí islámského světa s převažujícím počtem vyznavačů islámu nebo politickou činnost ostatních států, která se určitým způsobem vztahuje k islámskému světu. Tematický okruh „kultura“ zahrnuje články, které informují o jakýchkoliv projevech islámské kultury a tradic nebo odkazují ke kulturnímu dědictví islámského světa a cíleně se zaměřují na samo téma kultury bez další analýzy nebo posouzení vlivu této kultury na společnost. Téma „sportu“ obsahují články odkazující ke sféře sportu v islámském světě. Do tematického okruhu „společnost“ patří všechny články pojednávající o společenském životě v islámském světě, ale i texty o světském životě různých jedinců, kteří mají vztah k islámu, o migrantech a dalších projevech sociálního života muslimů či společnosti, jež se na tom aktivně podílí, např. články vyprávějící o nemuslimech, kteří ale jsou nějak muslimy ovlivněni a naopak. Téma „věda“ obsahují texty o aktualitách a průlomech v intelektuální sféře islámského světa.

	Politika	Kultura	Sport	Společnost	Věda
Rusko	23	15	3	42	0
	27,4 %	17,9 %	3,6 %	50 %	0 %
Ukrajina	14	9	0	28	1
	26,9 %	17,3 %	0 %	53,8 %	1,9 %

Tab. 4 Téma článků (Vlastní zpracování).

Graf 8 Téma článků. Rusko (Vlastní zpracování).

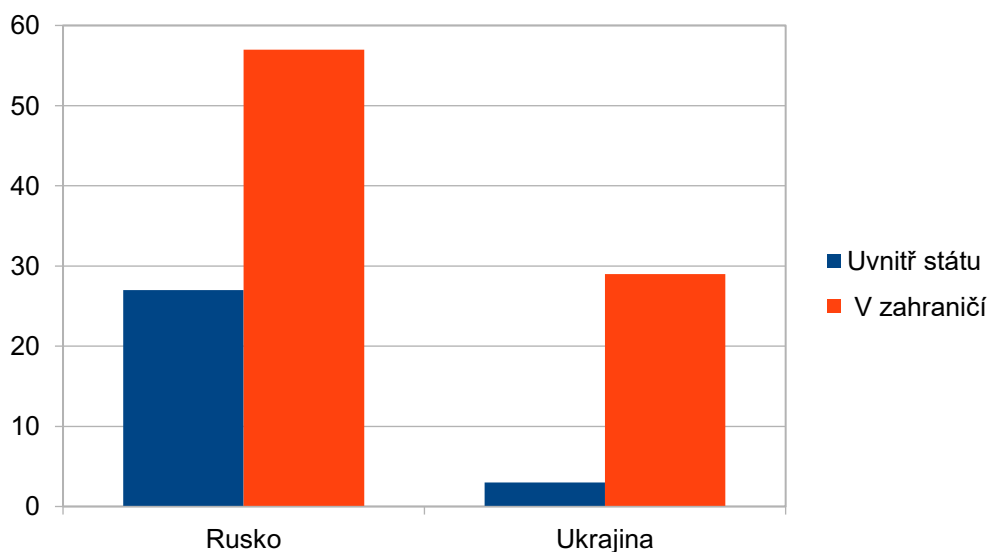
Graf 9 Téma článků. Ukrajina (Vlastní zpracování).

Tematický zájem o problematiku islámského světa je u obou zemí velmi podobný. Tematický okruh „politika“ obsahuje 23 článků v ruských periodikách, což tvoří 27,4 % textů, a 14 článků v ukrajinském tisku – 26,9 % textů. Je na druhém místě v nejvyšším počtu článků s tímto tématem. Téma „kultura“ obsahuje 15 článků v Rusku (17,9 %) a 9 článků na Ukrajině (17,3 %). „Sport“ se objevuje ve třech ruských článcích (3,6 %), ale v žádném ukrajinském článku (0 %). „Společnost“ je nanejvýš zastoupeným tematickým okruhem v obou zemích a čítá 42 článků v ruských periodikách (50 %) a 28 článků v ukrajinských (53,8 %). Téma „vědy“ se v ruských novinách nevyskytuje (0 %), ale objevuje se v jednom článku z ukrajinských novin (1,9 %).

Při kvalitativním rozboru článků s tématem „společnost“ jsme zjistili, že ruská domácí zpravodajství věnují více článků agendě přistěhovalců ze Střední Asie. V mnoha článcích se rozebírá špatný dopad zvyšujícího se počtu imigrantů jak na ekonomiku (nedostatek pracovních míst), tak i na společnost Rusů (některé články se zmiňovaly o tom, že počet migrantů ze Střední Asie začíná převyšovat počet obyvatelů). Stejně tak bylo mnoho článků věnováno muslimským migrantům v Evropě. Články s tématem „společnost“ se v ukrajinských novinách zaměřují hlavně na život muslimů anebo spoluobčanů na Blízkém východě.

6.5 Lokalita zpráv

Lokalita zpráv ukazuje, zda se v člancích popisují události, které se odehrávají uvnitř státu, nebo v zahraničí.

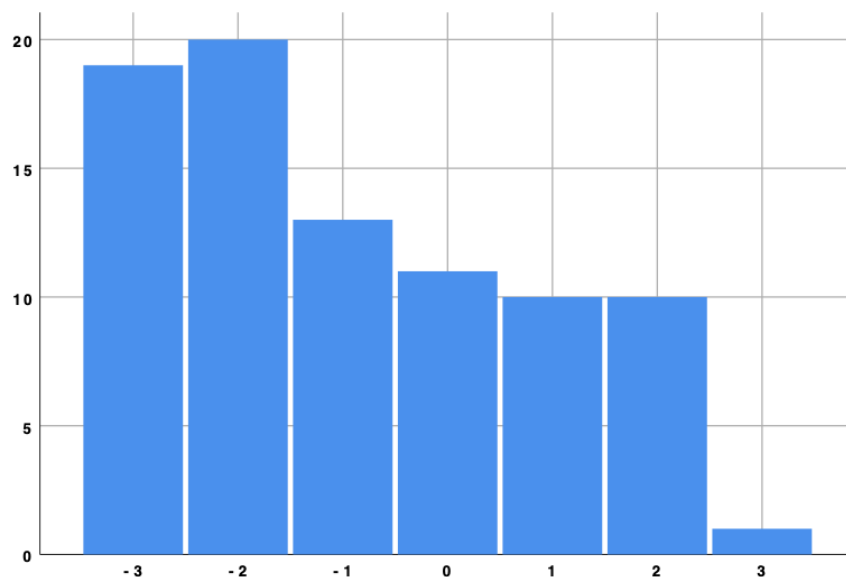

Graf 10 Lokalita zpráv (Vlastní zpracování).

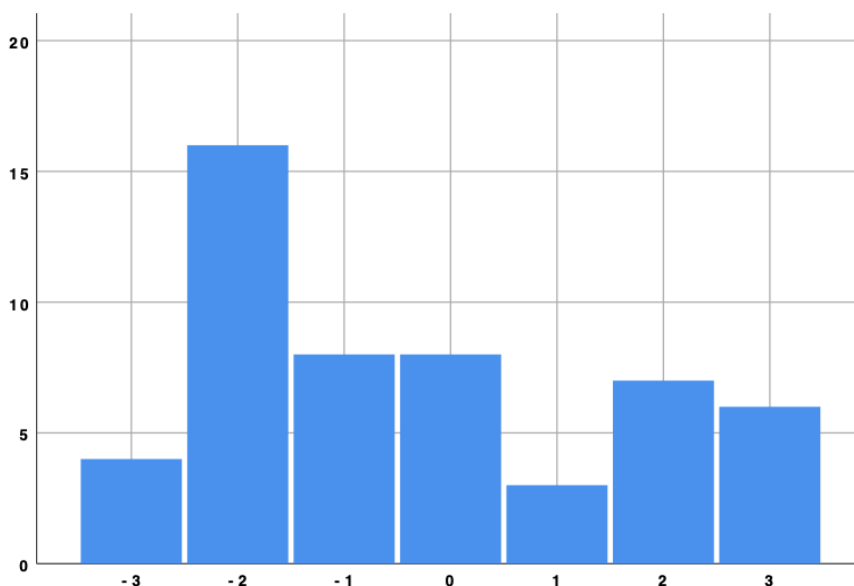
Tento graf ukazuje, že v Rusku 27 mediálních jednotek (32,1 %) popisuje události, které se odehrály uvnitř státu, a 57 jednotek (67,9 %) popisuje události, jež se odehrály v zahraničí. Na Ukrajině se situace značně odlišuje. Výsledky ukazují, že pouze 3 články (5,8 %) řeší události uvnitř státu a 49 článků (94,2 %) hovoří o událostech islámského světa v zahraničí. Tento rozdíl může být odůvodněn tím, že muslimové jako menšina představují na Ukrajině jen 2 % populace, zatímco v Rusku tvoří přes 10 % obyvatelstva.

6.6 Hodnocení událostí

Proměnná „hodnocení“ popisuje, jak jsou články o islámském světě emotivně zabarveny. Je zkoumána věcnost zpráv. Například článek, který informuje pouze o faktech, bude mít hodnotu 0 (je popisován neutrálně), oproti tomu článek, v němž autor nějak hodnotí události a spojuje je s islámským světem, se bude pohybovat někde od -3 (velmi negativně) do 3 (velmi pozitivně). Věcné články o válkách na Blízkém východě v sobě nesou negativní dojem a spojují islámský svět s násilím, čímž nevědomky vytvářejí u příjemců negativní asociace. Tím pádem jsou kódovány -1/-2. Ale naopak články popisující například kulturu islámského světa a její propojenost se západním světem podněcují pozitivní vnímání islámského světa a na žebříčku hodnocení se pohybují nad nulou.

Graf 11 Hodnocení událostí. Rusko (Vlastní zpracování).

Graf 12 Hodnocení událostí. Ukrajina (Vlastní zpracování).

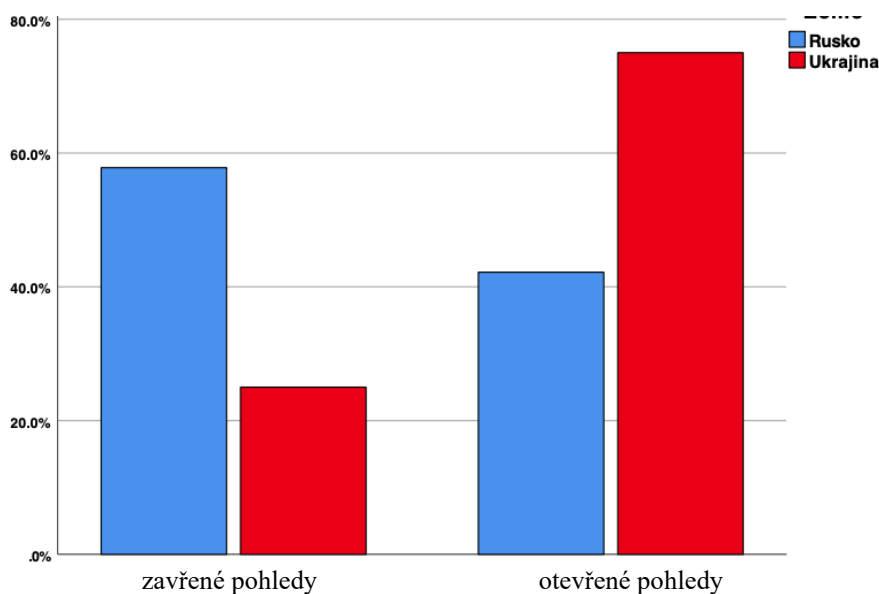
	Velmi negativně	Negativně	Spíše negativně	Neutrálně	Spíše pozitivně	Pozitivně	Velmi pozitivně
Rusko	19	20	13	11	10	10	1
	22,6 %	23,8 %	15,5 %	13,1 %	11,9 %	11,9 %	1,2 %
Ukrajina	4	16	8	8	3	7	6
	7,7 %	30,8 %	15,4 %	15,4 %	5,8 %	13,5 %	11,5 %

Tab. 5 Hodnocení událostí (Vlastní zpracování).

Výsledky nám ukazují, že se negativní hodnocení islámského světa projevuje u 61,9 % článků ruských periodik. Neutrálně zbarvené články tvoří 13,1 % a pozitivně je vyhodnoceno 25 % mediálních jednotek. Na Ukrajině je situace velmi podobná, jen o trochu lepší: 53,9 % článků popisuje islámský svět negativně, 15,4 % zachovává neutralitu a 30,8 % zobrazuje islámský svět pozitivně. Negativita a konflikt jsou jedny z nejpůvodnějších otázek médií, jež přitahují čtenáře. Jak už jsme zmínili v předchozích kapitolách, média hrají důležitou roli ve vytvoření našich pohledů na svět a ovlivňují to, jak nahlížíme na různé sociální skupiny. Jedním ze zdrojů strachu či fobie z islámu může být právě zobrazování islámského světa v negativním kontextu terorismu a násilí.

6.7 Runnymede Trust

6.7.1 Na islám je nahlíženo jako na jednolitý, nebo rozmanitý

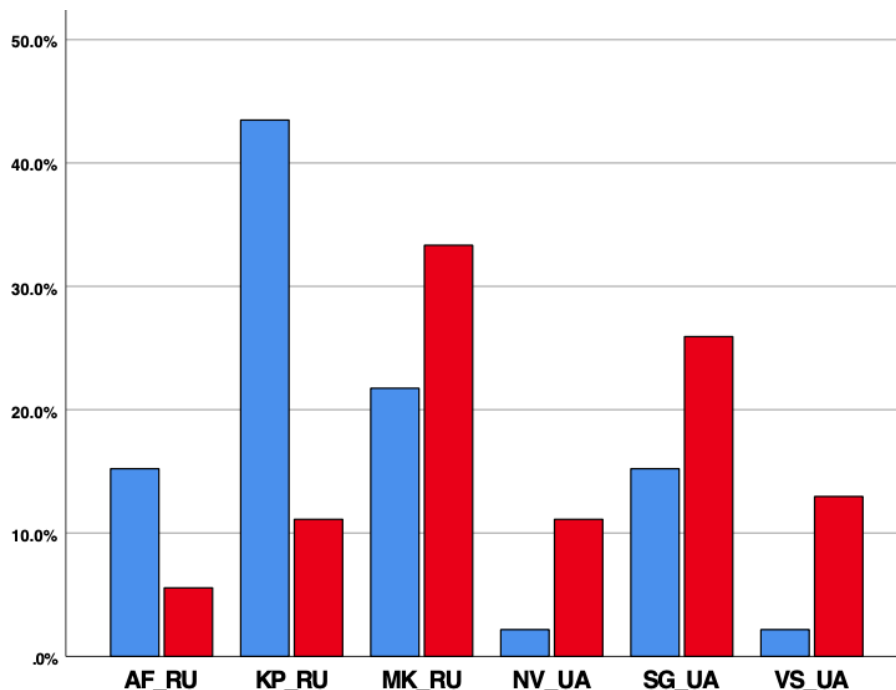
Graf 13 Homogenizace islámu (Vlastní zpracování).

V této části jsme se pokusili prozkoumat mediální obraz islámského světa v rámci jeho rozmanitosti. Jak už jsme zmínili výše, slova „islám“ a „muslim“ zahrnují velmi široké spektrum pojmů. U občanů, kteří nemají velkou zkušenost s islámem, představy o muslimech často bývají zjednodušené a zkreslené. Média v tomto případě mají přímý vliv na vytvoření takových představ. Je tedy velmi důležité, aby ve svém přístupu k islámskému světu nevolila stejně zjednodušující metodu.

Články jsme rozdělili na „uzavřené“ a „otevřené“ podle toho, zda v nich muslimové byli homogenizováni pouze na základě náboženství, anebo byli rozpoznáni podle většího počtu kritérií – státní příslušnost, národnost, ideologie. Jakmile se v článku muslimové rozlišovali podle jakéhokoliv jiného kritéria, článek se označoval jako „otevřený“.

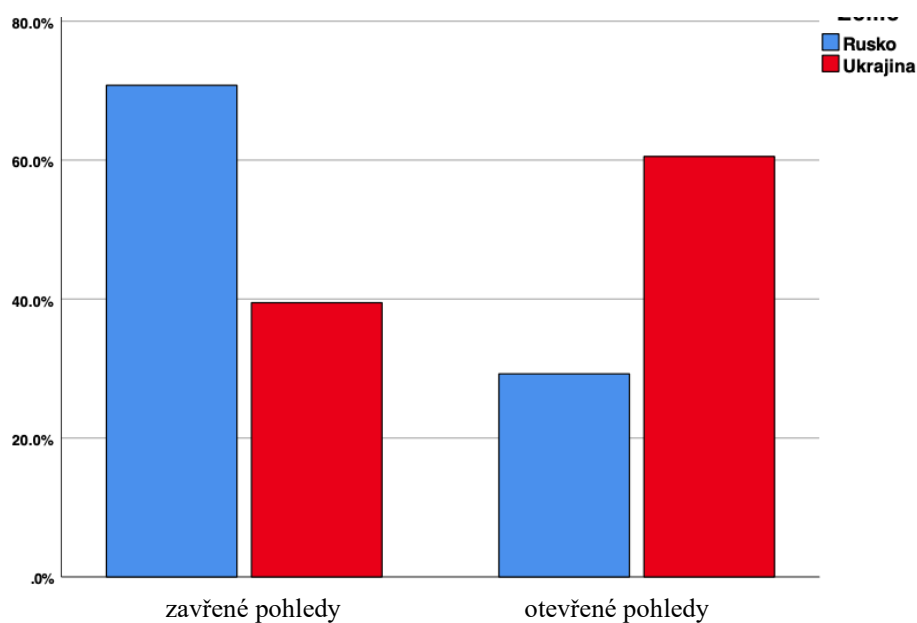
Výsledky analýzy pro Rusko nám ukazují, že v 57,8 % článků je islám reprezentován zavřenými pohledy, zatímco v ukrajinských médiích zavřené pohledy tvoří jen 25 % všech zpráv.

Dále jsou uvedeny výsledky pro jednotlivá periodika, kde modře jsou označeny zavřené pohledy a červeným otevřené.

Graf 14 Homogenizace islámu v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).

6.7.2 Islám je chápán jako oddělený, nebo podobný

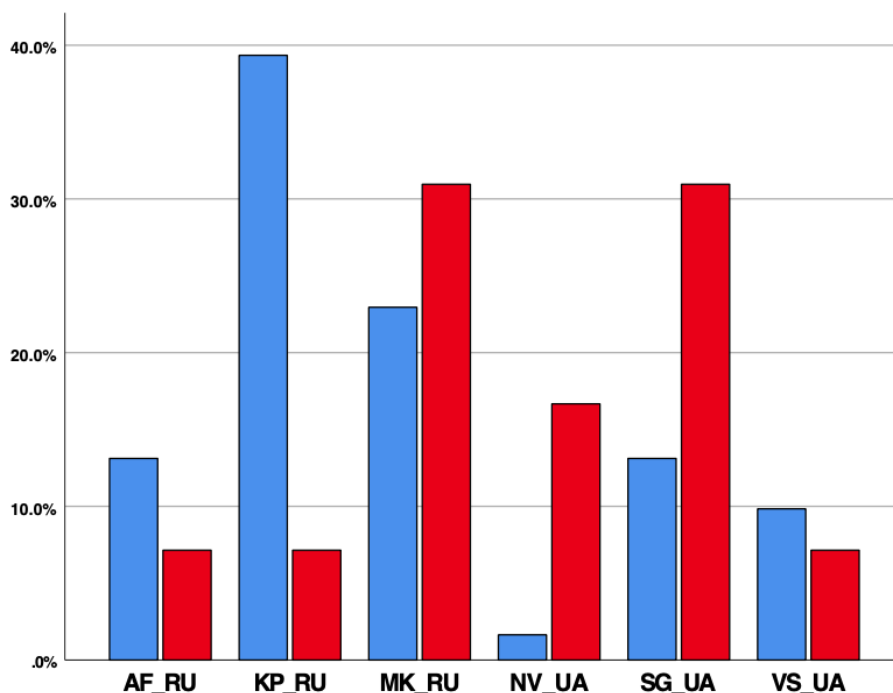

Graf 15 Oddělený/podobný islám (Vlastní zpracování).

„Uzavřené“ pohledy zobrazují islám jako totálně protikladný vůči jiným kulturám. Nesdílí s nimi nic společného, neobohacuje je a není schopný kooperace. Islámský svět je také zpravidla zobrazován nejenom v protikladu ke světu západnímu, ale i v konfliktu s ním. Jedním ze základních mechanismů nastolování mediální agendy je právě míra konfliktnosti v článcích. Tento nástroj je důležitým prvkem médií, podle něhož publikum přisuzuje závažnost určitému tématu. Krátce řečeno, vysoká konfliktnost agendy islámského světa v médiích zaručuje, že ji budou příjemci pokládat za závažnější.

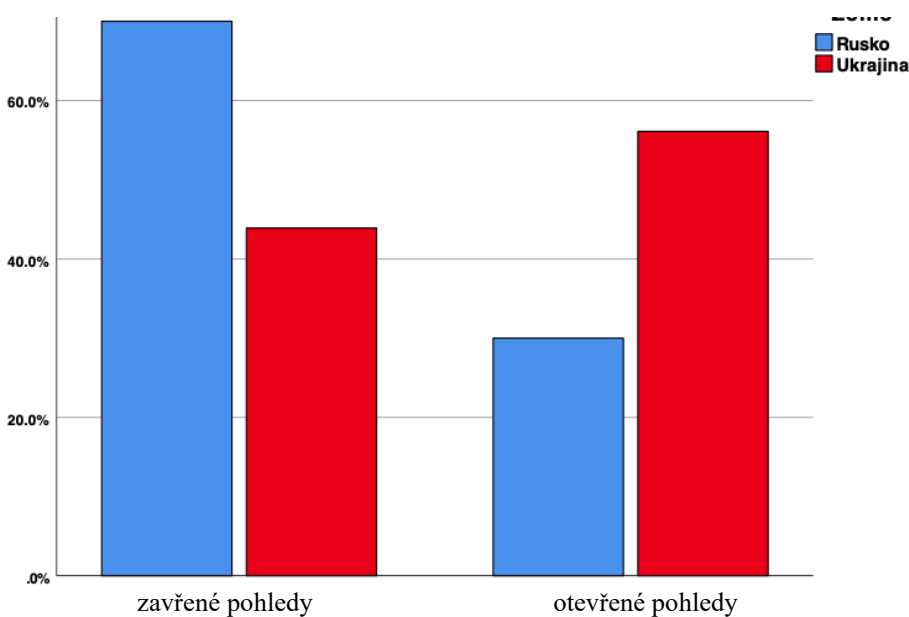
V 70,8 % zpráv v ruských médiích na islám nahlíží jako na oddělený od jiných kultur. Na Ukrajině se uzavřené pohledy vyskytují v 39,5 % článků. Ruská periodika často zobrazovala islámský svět nejenom ve střetu se západní, ale také s jinými skupinami. Mnoho článků popisovalo střety mezi křesťany a muslimy v zemích nebo regionech s převážně muslimským obyvatelstvem anebo mezi muslimy a hinduisty. Taková prezentace muslimů je bezpochyby zobrazuje jako rozvášněný dav extremistů, kteří si vynucují dodržování islámských předpisů krvavými způsoby. Následkem je, že obraz islámského světa působí konfliktním dojmem a muslimové jsou zobrazováni ve svém náboženství jako izolovaní od ostatního světa, v neustálém střetu a islám jako odpuzující náboženství, neslučitelné s ostatními kulturami. I když míra článků v ukrajinských periodikách se „zavřenými“ pohledy je také dostatečně vysoká, mnohem více článků vypovídá o propojenosti islámského světa se západním. Tak například spousta článků informuje o životě Ukrajinců v zemích Blízkého východu a jejich integraci do islámské kultury. Ukrajinská média také často zobrazují islámský svět jako diametrálně odlišný, ale podíl článků, které zdůrazňují body propojenosti obou kultur, je značně vyšší.

Dále jsou uvedeny výsledky pro jednotlivá periodika, kde modře jsou označené uzavřené pohledy a červeně otevřené.

Graf 16 Oddělený/podobný islám v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).

6.7.3 Islám je chápán jako méněcenný, nebo rovnocenný Západu

Graf 17. Méněcenný/rovnocenný islám (Vlastní zpracování).

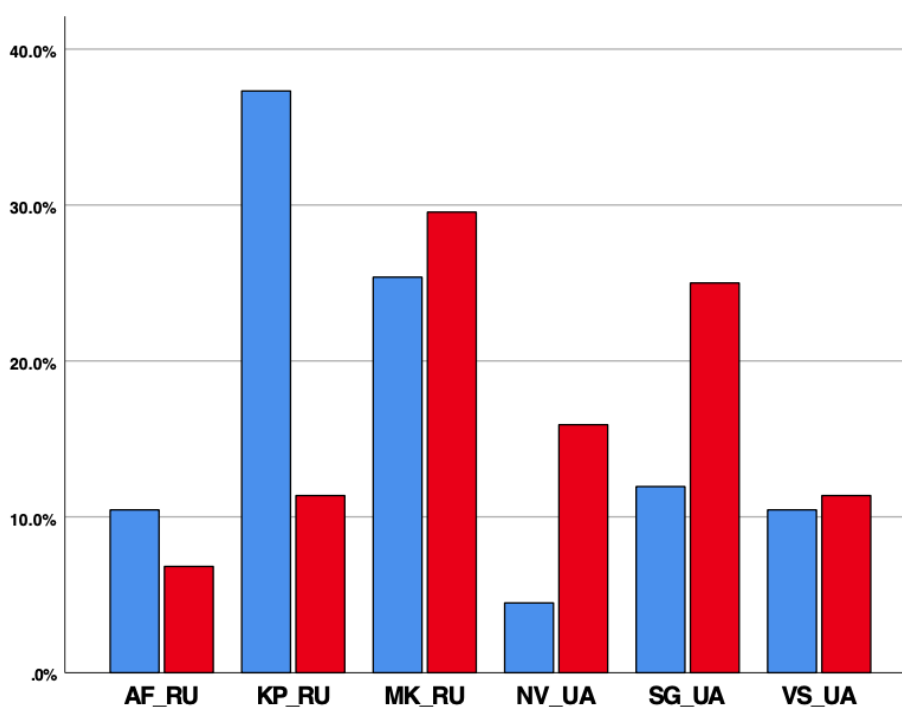
V této části není překvapivé, že výsledky analýzy jsou podobné předchozí části. Mentalita „my a oni“ se projevuje v obou těchto aspektech „zavřených“ pohledů. Často se stává, když je nějaká kultura vnímána jako oddělená a totálně odlišná, že zároveň bude považována i za méněcennou. Ruská média v 70 % případů zobrazují islámský svět jako méněcenný ostatním kulturám západního světa. V ukrajinských médiích index uzavřených pohledů na islám představuje 43,9 %. V ruských novinách se často píše o rozdílech v kultuře přistěhovalců, její neslučitelnosti s kulturou ruskou a „barbarských“ zvyčích

muslimů, které nejsou pro obyvatele Ruska pochopitelné. Mnoho článků také informuje o nízké úrovni života muslimského společenství v Rusku a otevřeně hovoří o možných hrozbách násilí ze strany muslimské mládeže se Střední Asie. Nicméně Rusko zahrnuje mnoho regionů s převážně muslimským obyvatelstvem a 30 % článků zobrazuje islám jako odlišný, ale rovnocenný západní kultuře.

V ukrajinských periodikách je výsledek také podobný předchozí části. Kvůli menšímu počtu muslimských menšin na území Ukrajiny, jak bylo zmíněno výše, mnoho se článků věnuje životu v zemích se silnou islámskou základnou a hodně vypráví o kultuře islámského světa, která je pro ukrajinského čtenáře sice odlišná, ale fascinující a rozhodně ne méněcenná.

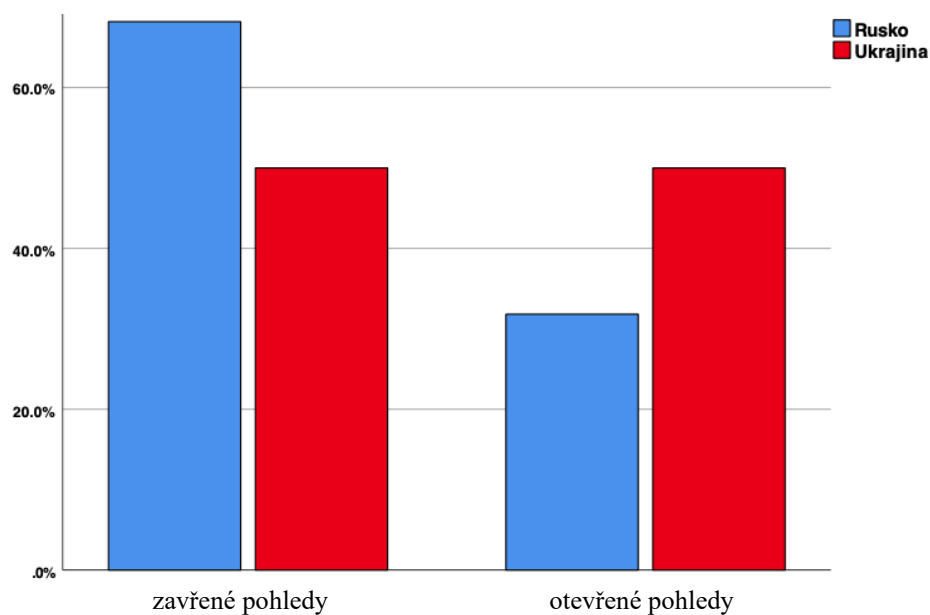
Společným výsledkem pro obě země jsou „uzavřené“ pohledy, které nerozlišují mezi univerzální islámskou vírou a lokálními kulturami, jež se občas ukazují jako radikální.

Dále jsou uvedeny výsledky pro jednotlivá periodika. Modře jsou označené uzavřené pohledy a červeně otevřené.

Graf 18 Méněcenný/rovnocenný islám v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).

5.7.4. Islám je vnímán jako nepřítel, nebo partner

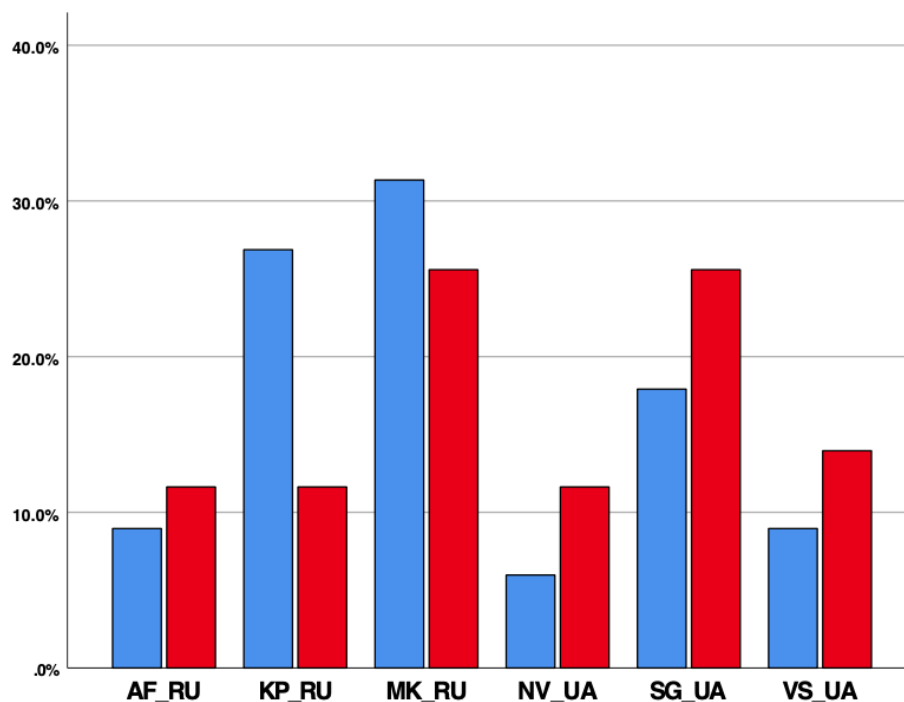

Graf 19 Nepřítel/partner (Vlastní zpracování).

Tento graf nám ukazuje, kolik procent článků spojuje agendu muslimů s extremismem. Do „zavřených“ pohledů se zařazovaly články zmiňující muslimy a zároveň také extremismus, se kterým pak mohou být muslimové spojováni. Zdrojem strachu z islámu může být právě ono spojování islámského světa s náboženským fanatismem, terorismem a dalšími formami extremismu. Události z 11. září a poměrně nedávné projevy teroristických organizací otřásly světem a ovlivnily to, jak jsou muslimové vnímáni. Už se nerozlišuje mezi teroristy a civilisty, častěji se rozlišuje mezi „dobrymi“ a „zlými“ muslimy. Takové zjednodušené rozlišování se upřednostňuje. Na teroristické útoky se nahlíží jako na činy marginalizovaných jednotlivců nebo skupin, které (i když to prohlašují) ani zdaleka nerepresentují všeobecné stanovisko islámu. A to je další charakteristický rys „uzavřených“ pohledů – právě radikálním skupinám se v médiích věnuje nejvíc prostoru. „Otevřené“ pohledy jasně odlišují radikální skupiny a poukazují na to, že naprostá většina muslimů teroristické akty neschvaluje či odsuzuje.

V novinách Ruska uzavřené pohledy informující o agresivní povaze islámu tvoří 68,2 %, uzavřené pohledy ukrajinských médií představují 50 %. Jak jsme zmiňovali v teoretické části, charakteristickým rysem uzavřených pohledů je, že se navzájem podporují. Když média generalizují muslimy, pravděpodobně se stane, že násilný čin jednoho muslima nebo skupiny se bude odrazit na obraze všech muslimů.

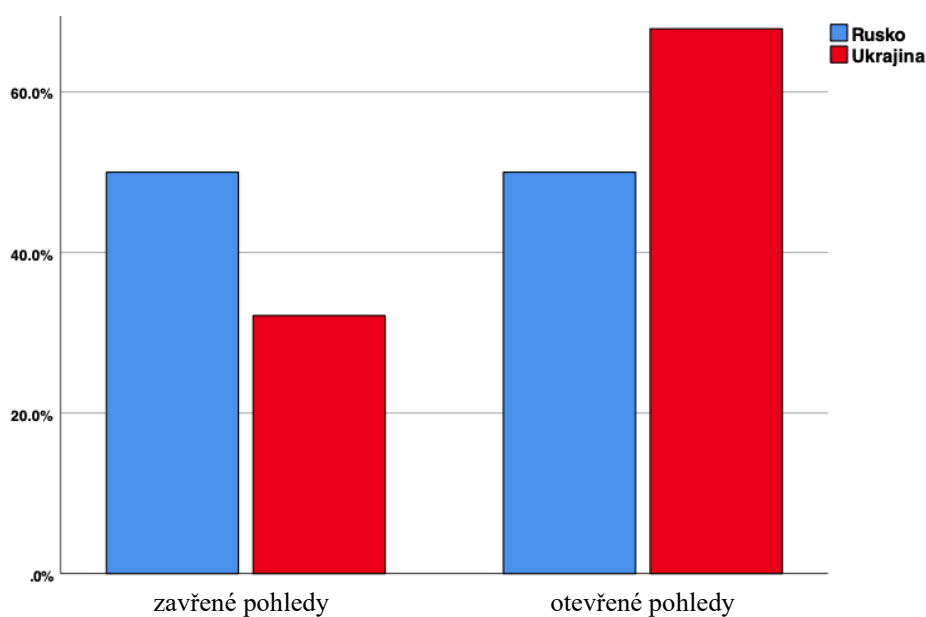
Dále jsou uvedeny výsledky pro jednotlivá periodika, kde modře jsou označeny zavřené pohledy a červeně otevřené.

Graf 20 Nepřítel/partner v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).

6.7.4 Muslimové jsou vnímáni jako manipulační, nebo upřímní

„Zavřené“ pohledy často předpokládají nebo v sobě zahrnují reference k tomu, že muslimové využívají svého náboženství spíše k ospravedlňování strategických, politických a vojenských aktů, než by opravdu vyznávali islám jako náboženskou víru. „Zavřené“ pohledy se pojily k článkům, u nichž se jevílo, že muslimové zaujímají manipulační postoj ke svému náboženství, nebo k článkům, které využívaly ironický humor a jakékoliv jiné znaky diskreditace islámské víry.

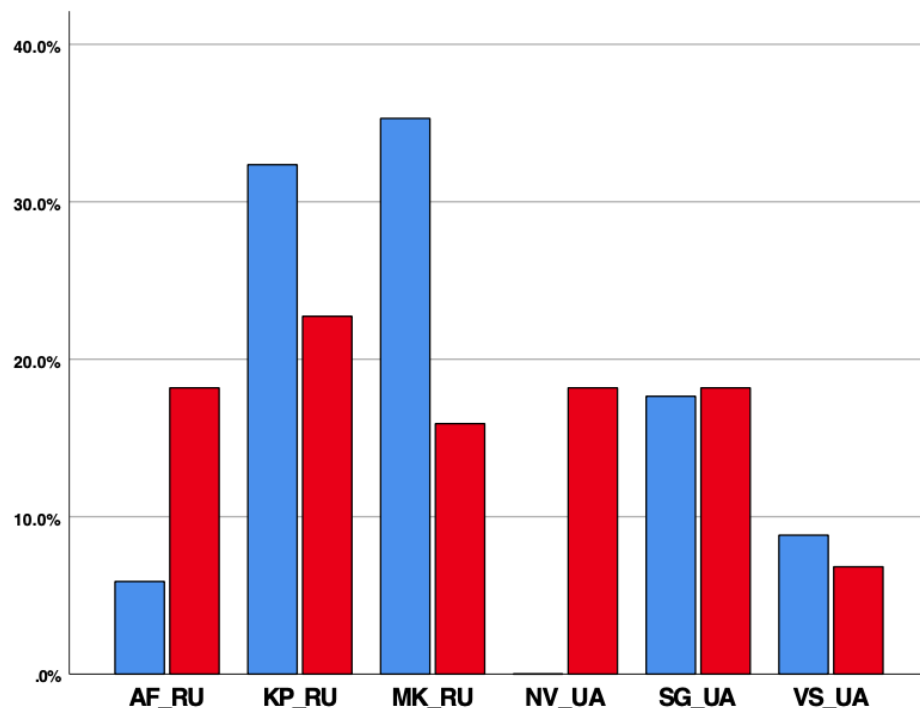

Graf 21 Manipulační/upřímná víra (Vlastní zpracování).

Články ruských periodik, ve kterých se islámská víra považuje za manipulační prostředek muslimů, obsahuje 50 % sledovaných periodik. Ukrajinská média nahlíží na islám jako na nepravou víru v 32,1 % případech. Vidíme značný rozdíl, téměř 20 %, v přístupu ruských a ukrajinských médií k zobrazování náboženského obrazu islámského světa. Předpokladem pro takový rozdíl může zase být negativní přístup médií a následný negativní postoj obyvatelů Ruska k přistěhovalcům ze Střední Asie. V mnoha ruských periodikách se někdy ukazuje jakýsi panický strach z potenciální islamizace velké části Ruské federace. Diskreditace náboženství a násilný obraz islámského světa, informující o událostech jak v Rusku, tak i v zahraničí, znemožňuje objektivní posouzení a zájem o reality islámského světa, přispívá k nárůstu negativních postojů a klesání počtů možných konvertování k islámu.

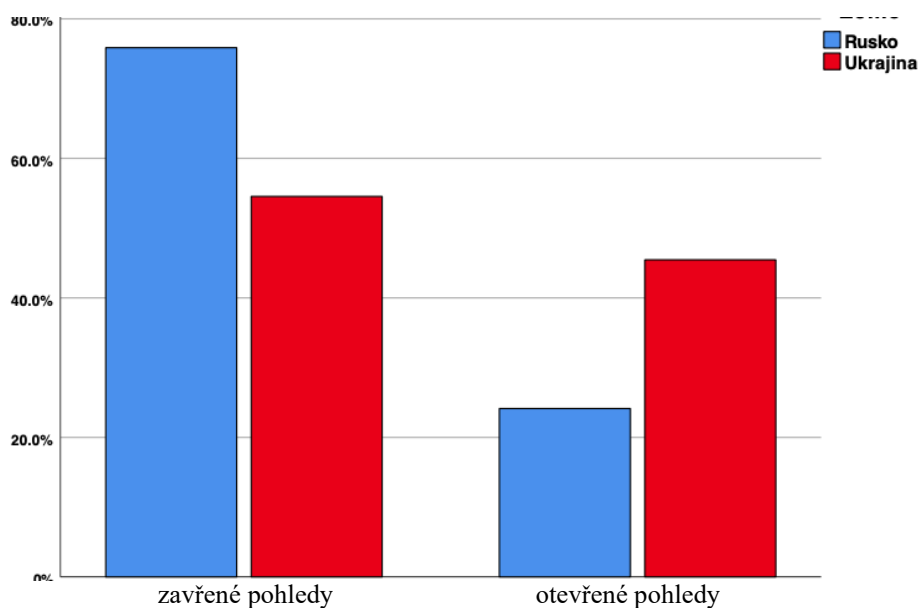
Druhá polovina článků ruských médií naopak píše o islámských tradicích a seznamuje čtenáře s různými aspekty života muslimů. Nárůst článků s převažujícími „otevřenými“ pohledy je obzvlášť vidět v období islámských svátků. Ukrajinská média v 67,9 % případů vypráví o islámu jako pravé náboženské víře muslimů, a jak jsme zmiňovali výše, hodně čtenáři vypoví o životě na Blízkém východě.

Dále jsou uvedeny výsledky pro jednotlivá periodika, kde modře jsou označené zavřené pohledy a červeně otevřené.

Graf 22 Manipulační/upřímná víra v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).

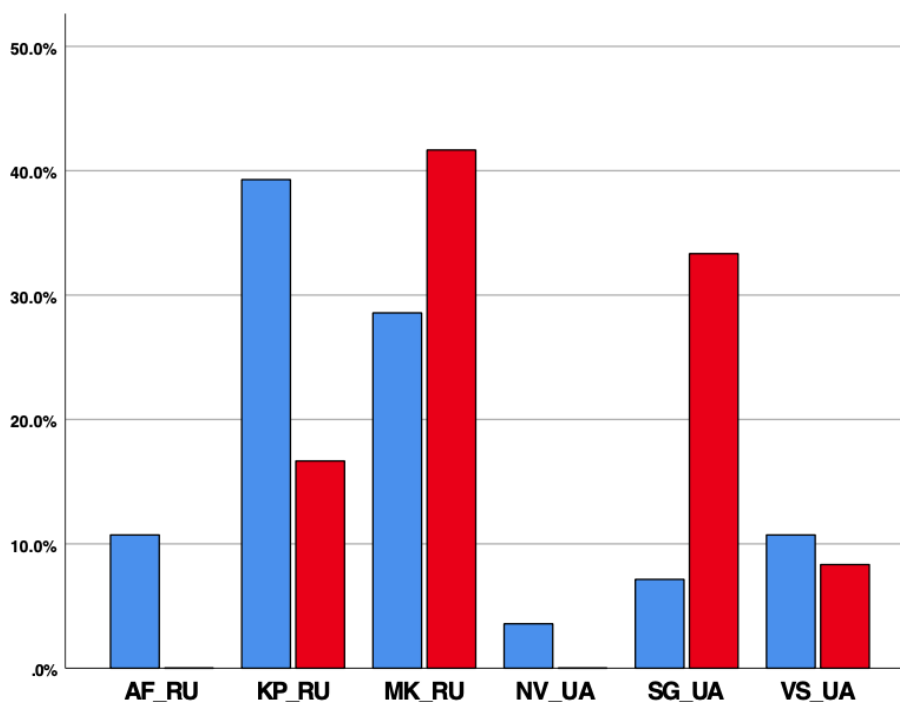
6.7.5 Kritika Západu islámem je odmítnuta, nebo rozebíraná

Graf 23. Kritika Západu (Vlastní zpracování).

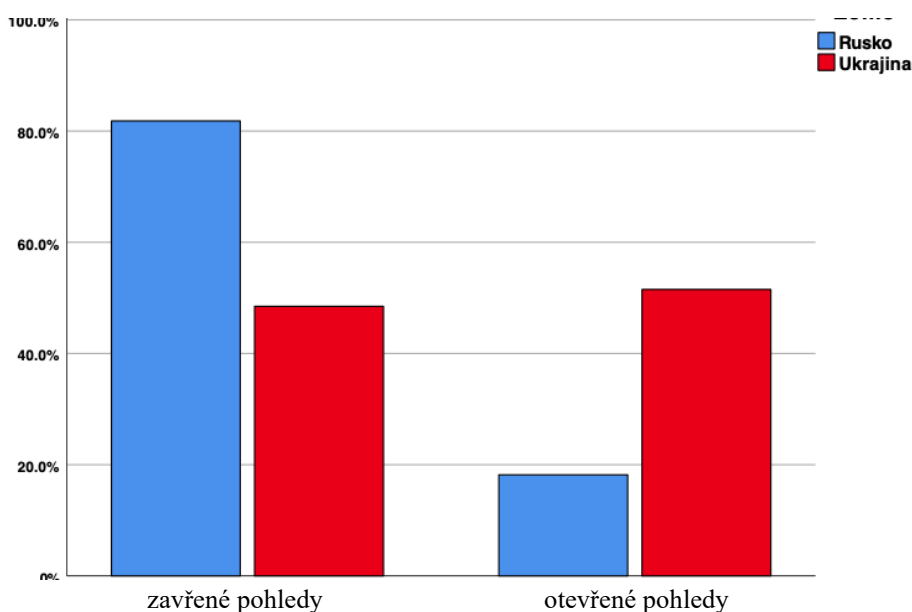
Celkem 75,9 % článků sledovaných ruských periodik nenechává místo pro islámskou kritiku západního světa nebo ji nepovažuje za dostatečně důležitou. „Zavřené“ pohledy ohledně islámské kritiky ve sledovaných ukrajinských novinách vycházejí na 54,5 %. Výsledky analýzy nám ukazují, že v obou zemích názory menšin nejsou médií aktivně vyhledávány a stanovisko muslimů ohledně různých záležitostí není reflektováno. Muslimové ale dostávají o 20 % více prostoru k vyjádření v ukrajinských periodikách. Celkem 94,2 % ukrajinských článků informuje o událostech islámského světa za hranicemi Ukrajiny, což odůvodňuje vyšší procento „otevřených“ pohledů v reprezentaci názorů muslimů.

Dále jsou uvedeny výsledky pro jednotlivá periodika. Modře jsou označené zavřené pohledy a červeně otevřené.

Graf 24 Kritika Západu v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).

6.7.6 Diskriminační chování proti muslimům je hájené, nebo odporované

Graf 25 Diskriminace muslimů (Vlastní zpracování).

Jak už jsme zmiňovali v teoretické části, média nejenom vybírají, jaké informace se dostanou ke čtenářům, ale i ovlivňují to, co by si měl o těchto informacích čtenář „myslet“. V této části rozebíráme, jak často média otevřeně nebo nepřímo ospravedlňují diskriminační chování vůči muslimům. Hlavním rysem definice islamofobie je právě strach a panika z islámu. Média se významnou měrou podílejí na šíření morálních panik⁵⁴.

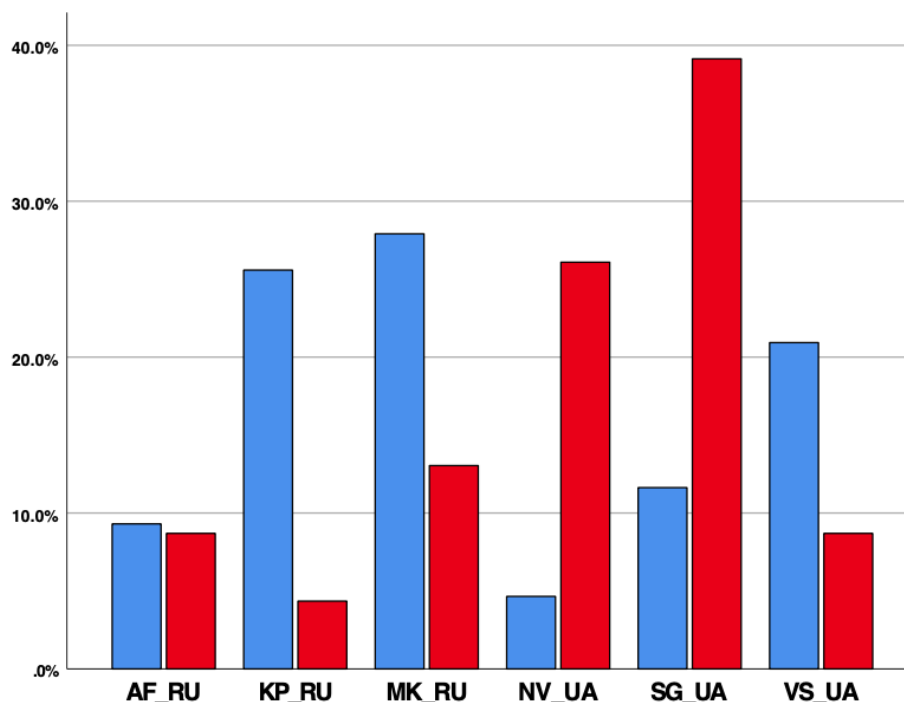
⁵⁴ VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In: *Sociální exkluze a nové třídy. Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 97–114. ISSN 1212-365X.

J. Volek uvádí, že média jsou jedním z nástrojů kontroly a potírání deviantního chování. Zvyšuje se zájem o jednání určité skupiny a zesiluje se odpor k tomuto chování, což následně vede k označení skupiny za nepřátele sociálního řádu. Začíná se projevovat „my a oni“ mentalita.

Stanley Cohen ve své knize „*Folk Devils and Moral Panics*“ definuje morální paniku jako společenské záchvaty strachu z ohrožení hodnot, které uznává dominantní společnost. Zdůrazňuje se odlišnost určité skupiny nebo jednotlivců, od nichž pocit ohrožení většinové společnosti pramení. Morální panika přechází v islamofobii a ta je víceméně záležitostí osobního postoje a společenské úrovně, přičemž přispívá k marginalizaci určité skupiny ve společenském řádu. Cohen také dodává, že média se významnou měrou podílejí na distribuci morální paniky jak vědomě, tak i nevědomě.

V 81,8 % zpráv ruských médií je diskriminace muslimů vnímaná přirozeně a oprávněně. Skoro ve všech článcích se objevuje negativní predikce, a jak jsme zmiňovali výše: hlavní roli hrají obavy z přílivu obyvatel z islámských zemí a s tím spojené obavy z potenciální islamizace země. Média velmi často prezentují obraz přistěhovalců pomocí negativních předsudků, odsuzují zvyky muslimů a často je považují za „barbarské“. Pro ukrajinská média index „zavřených“ pohledů vykázal 48,5 %. V několika případech ukrajinská periodika naopak zmiňují potenciální pozitivní vliv přistěhovalců. Zdůrazňují se výhody pracovní síly pro ekonomiku. Procento „zavřených“ pohledů v ukrajinských médiích je stále vysoké. Zobrazováním násilných obrazů, například válek spjatých s islámem, nebo teroristických aktů jedinců a generalizace všech muslimů nevědomky přispívají k podpoře negativních postojů a diskriminaci vůči muslimům.

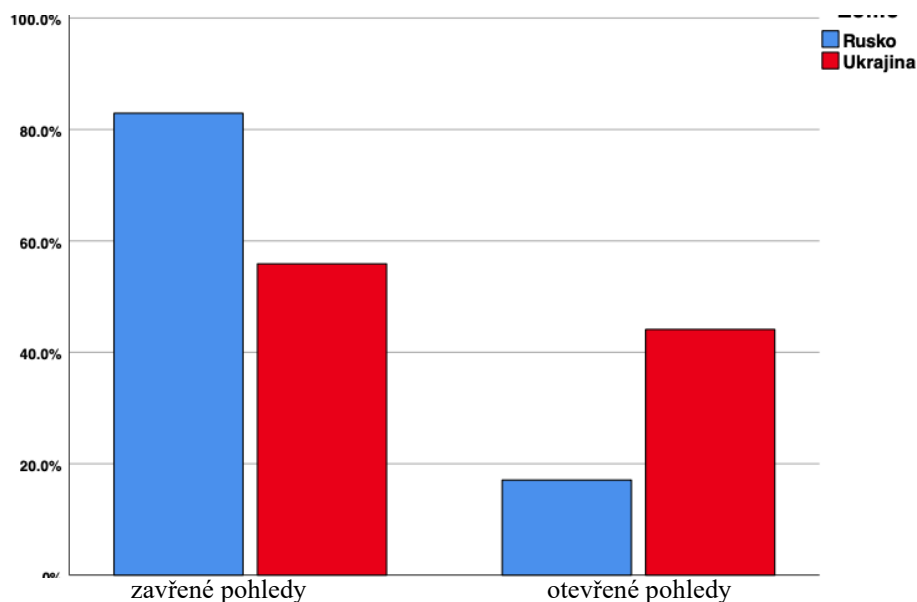
Dále jsou uvedeny výsledky pro jednotlivá periodika, kde modře jsou označené zavřené pohledy a červeně otevřené.

Graf 26 Diskriminace muslimů v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).

6.7.7 Proti-muslimské názory jsou vnímány jako přirozené, nebo jako problematické

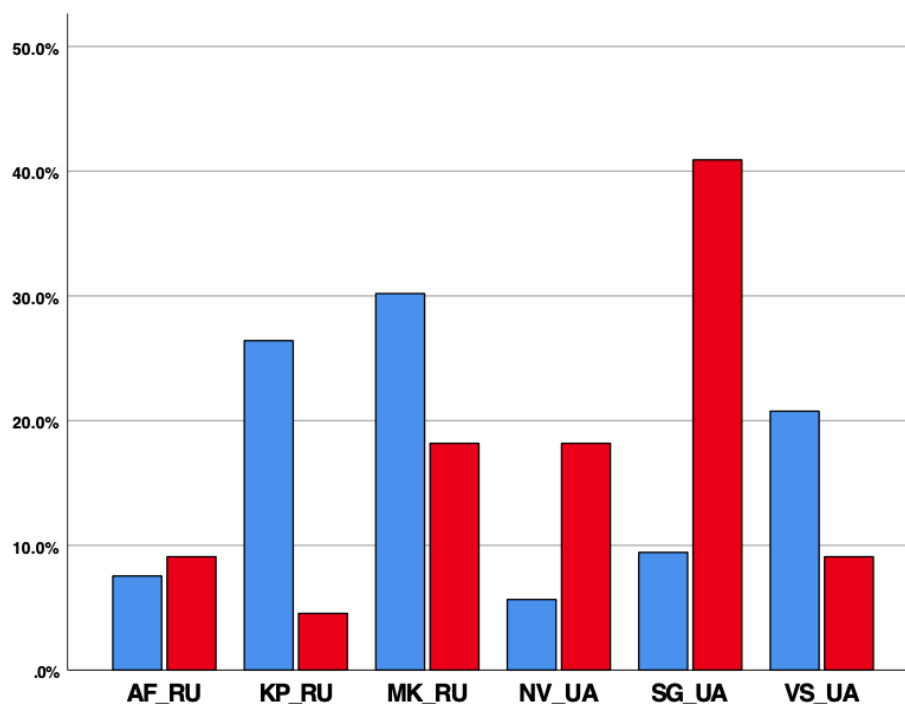
Tato poslední část částečně shrnuje předchozí výsledky naší analýzy a ukazuje, jak často média vnímala proti-muslimské nálady jako přirozenou složku společenského diskurzu. Nemůžeme očekávat, že by se v periodikách, která se nehlásí k médiím politickým či extremistickým, objevovaly otevřeně diskriminující články. Ale mnohem častěji se „zavřené“ pohledy podporující islamofobii projevují ve společenském diskurzu latentně a zahalují se sekularismem, liberalismem a tolerancí. Démonizaci islámu dokládá skutečnost, že sekularistické společnosti často hlásají rovnost pro všechny, ale nabízejí jenom nerovné šance pro muslimy.

Graf 27 Islamofobie (Vlastní zpracování).

Zmiňovali jsme vlastnost „zavřených“ pohledů navzájem se podporovat a žít. Ve 82,9 % sledovaných ruských článků se projevují pohledy podporující proti-muslimské názory a islamofobii. Muslimové jsou zobrazováni v násilném, negativním kontextu. Takové mediální obrazy jsou prezentovány velkému počtu čtenářů, média jsou zodpovědná za posilování proti-muslimské diskriminace. Ve sledovaných ukrajinských médiích „uzavřené“ pohledy proti-muslimských nálad tvoří 55,9 %. Zatímco v některých částech naší analýzy převládaly „otevřené“ pohledy, celkové vyznění mediálního obrazu islámského světa je u obou zemí poměrně negativní.

Dále jsou uvedeny výsledky pro jednotlivá periodika. Modře jsou označené zavřené pohledy a červeně otevřené.

Graf 28 Islamofobie v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).

Musíme zmínit, že při porovnání jednotlivých periodik v rámci konceptu Runnymede Trust se objevuje shoda ve výsledcích analýzy pro deník Vesti a ruská periodika. V šesti případech uzavřené pohledy dominují ve více než 50 % článků deníku Vesti, což odpovídá situaci v Rusku. Výše jsme zmínili, že noviny Vesti byly kritizovány novináři ostatních periodik a obviněny z provládního a proruského pokrytí událostí. Dá se říci, že se podobná tendence objevuje i v našem výzkumu.

O deníku Moskovskij komsomolec jsme dříve uvedli, že v posledních letech novinové materiály obsahují mnoho výroků, které je možné považovat za xenofobní. Výsledky však ukazují pravý opak, ve většině případů v člancích převládají otevřené pohledy.

7 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo postihnout mediální obraz islámského světa reprezentovaný v novinách Ruska a Ukrajiny. Metoda kvantitativní analýzy je podle mého názoru vhodnou volbou pro podobné zkoumání, a to hned z několika důvodů. Kvantitativní analýza totiž umožňuje práci s velkým počtem mediálních jednotek, převedení verbalizovaného sdělení na kvantifikovatelné proměnné, tím pádem pomáhá zjednodušit výzkum. Dalším důvodem výběru této metody byla skutečnost, že se jedná o moji první práci podobného rozsahu a kvantitativní analýza je účinným nástrojem i pro výzkumníka bez předchozích zkušeností.

V teoretické části jsme rozebrali teorii sociální konstrukce reality a z její definice vyplynulo, že realita není neměnná ani objektivní, ale je proměnlivá a všichni se na ní podílíme. Názory publika na události, jednotlivce nebo skupiny média ovlivňují bezpochyby po celém světě, ale v některých společnostech jsou mnohdy jediným tvůrcem reality příjemců. V našem výzkumu jsme se zabývali tím, jak média ovlivňují názory společnosti na muslimy. Zjistili jsme, že podíl muslimů v ukrajinské společnosti je mnohem menší než v ruské, že ukrajinští muslimové jsou méně centralizováni než ruští a že postoj ukrajinských obyvatelů k muslimům je lepší než postoj Rusů. Poslední kapitola teoretické části prezentuje koncept islamofobie podle Runnymede Trust a na základě tohoto konceptu byla následně řešena analýza a zkoumán mediální obraz islámského světa v obou zemích. V praktické části byla představena vybraná periodika a definovány kódovací jednotky. Následně jsme provedli obsahovou analýzu těchto jednotek.

Celkově náš výzkum zahrnuje 136 článků pojednávajících hlavně o islámském světě, z nichž 84 pochází z ruských médií a 52 z ukrajinských. Už tato skutečnost nám napovídá, že ruská média věnují agendě islámského světa více prostoru než média ukrajinská. Ruská média také pokrývají islámský svět delšími články než média ukrajinská. Dozvěděli jsme se, že je agenda islámského světa v ruských periodikách důležitější než v ukrajinských – v ruských periodikách bývá více článků o muslimech zařazeno v první třetině všech periodik, zatímco v ukrajinských je značná část rozmístěná spíše uprostřed. Shodným pro obě země je to, že nejvíce prostoru věnují tématu „společnost“. Ukrajinská periodika vyprávějí většinou o společenském životě muslimů v rámci Blízkého Východu, zatímco ruská periodika se zaměřuje na sociální aspekt islámského světa uvnitř Ruské federace, což je zcela pochopitelné s ohledem na výše zmíněné počty muslimů v Rusku i na Ukrajině.

Sledovali jsme také to, jak se celkově v novinách hodnotí události spojené s islámským světem. Zajímala nás zejména práce s negativitou a konfliktem v obou zemích. Teorie gatekeepingu nám říká, že se ne všechny zprávy dostanou do tisku, existuje „nekonečné“ množství událostí, jež není možné pokrýt. Právě novinář rozhoduje, jaké zprávy zprostředkuje publiku a do jakého rámce je zahrne. Tak jsme dozvěděli, že 61,9 % sledovaných zpráv v Rusku zobrazuje muslimy v negativním kontextu. Na Ukrajině je tomu tak z 53,9 %. Negativita a konflikt jsou jedněmi z nejpůvodnějších zdrojů médií, jež přitahují čtenáře. Svoboda slova a projevu jsou bezpochyby hnací silou demokracie. Tištěná a elektronická média musí být svobodná, neboť zrcadlí a vytvářejí okolní společnost. Stejně tak by za sebou média měla zanechávat právo volně používat různé prostředky za tím účelem, aby nalákala čtenáře. Svoboda slova a projevu však není absolutní hodnotou. Existují další základní demokratické hodnoty. Kvůli životní důležitosti, kterou představuje propagování rovných šancí a úcty ke všem, respektování lidské důstojnosti každého a eliminace skupinových předsudků, je nutné omezit zneužívání mediální aktivity v boji o čtenáře a příjemce. Právo svobodného novinářského projevu by nikdy nemělo být zneužité vykořisťováním nebo povzbuzováním rasové, náboženské či kulturní předpojatosti.

Výsledky analýzy na základě konceptu Runnymede Trust nám ukazují, že mediální obraz islámského světa v Rusku je v 57,8 % případů reprezentován jako neměnný monolitický blok, neschopný vnitřního pluralismu. Často se v článcích vypráví o nějakém násilném činu jednotlivce prohlašujícího se za muslima, který pak vystupuje jako ilustrativní příklad všech muslimů. V ostatních případech pozorujeme dělení muslimů nikoliv na základě větví islámu, ale podle státní příslušnosti – kvůli velkému počtu imigrantů ze Střední Asie. Články tak vypráví odlišně o Kazaších (spíše pozitivně) a Tádžicích, Uzbekích a Kyrgyzech (negativně). V 70,8 % zpráv v ruských médiích je na islám nahlíženo jako na jev oddělený od jiných kultur, nemající s nimi nic společného. Uzavřený od všeho světa, islám nesdílí hodnoty ani problémy „západní“ společnosti. Mnoho článků popisovalo střety mezi muslimy a křesťany, hinduisty a prezentovalo muslimy v krvavém válečném kontextu.

V 70 % případů ruská periodika zobrazují islámský svět jako méněcenný oproti ostatním kulturám západního světa. Často se píše o rozdílech v kultuře přistěhovalců, její neslučitelnosti s kulturou ruskou a o „barbarských“ zvycích muslimů, jež jsou málo pochopitelné pro obyvatele Ruska. Uzavřené pohledy v ruských médiích vyprávějící o agresivní povaze islámu tvoří 68,2 % textů týkajících se této problematiky. Islám je ve větší míře nepřitelem, je odlišným a neschopným kooperace.

V mnoha člancích pozorujeme negativní predikce, když se otevřeně píše o možných hrozbách násilí ze strany muslimské mládeže ze Střední Asie. Zobrazování takového mediálního obrazu islámského světa vede k tomu, že 50 % sledovaných novin Ruska považuje islámskou víru za manipulační prostředek muslimů. Nárůst zbývající části článků s převažujícími „otevřenými“ pohledy je obzvláště vidět v období islámských svátků, když se vypráví hlavně o tradicích islámu. Celkem 75,9 % článků sledovaných periodik v Rusku nenechává místo pro názory muslimů a jejich postoj k různým sociálním, kulturním nebo politickým záležitostem. Výše zmíněné výsledky vedou k tomu, že v 81,8 % zpráv ruských médií je diskriminace muslimů vnímaná přirozeně a oprávněně a v 82,9 % sledovaných článků se projevují pohledy podporující proti-muslimské názory a islamofobii.

Mediální obraz islámského světa na Ukrajině je v 75 % reflektován jako různorodý a proměnlivý, s vnitřními debatami a vývojem. Celkem 60,5 % článků popisuje islám jako propojený s jinými kulturami a zdůrazňující důležitost Abrahámovských náboženství. Převažují i „otevřené“ pohledy v ukrajinských periodikách, když se mluví o rovnocennosti islámského světa. Celkem 56,1 % článků respektuje islámský svět a jeho tradici. V 50 % ukrajinských článků se islám také považuje za nepřítele, a přestože je toto procento nižší než v Rusku, důvody jsou stejné. Mnoho článků vypráví o terorismu a extremismu některých radikálních skupin, což tvoří celkový negativní dojem mediálního obrazu islámského světa. Celkem 67,9 % článků v ukrajinských médiích zmiňuje islám jako pravé náboženství, které je svými stoupenci vyznáváno upřímně. V 54,5 % případů muslimové také nedostávají prostor k vyjádření v ukrajinských médiích, stále je to ale o 20 % nižší počet než v Rusku, což by se dalo zdůvodnit tím, že většina ukrajinských článků píše o muslimech ze zemí se silnou islámskou základnou. Diskriminačnímu chování směřovanému proti muslimům se neodporuje v 48,5 % ukrajinských článků. Tento výsledek je téměř o polovinu menší, než ukazuje index v Rusku. Celkem 55,9 % článků v ukrajinských periodikách latentně prokazuje proti-muslimské nálady a tím směřují společenský diskurz v rámci agendy islámského světa.

	Rusko		Ukrajina	
	Zavřené pohledy	Otevřené pohledy	Zavřené pohledy	Otevřené pohledy
A. Jednotlivý/Různorodý	57,8 %	42,2 %	25 %	75 %
B. Oddělený/Interagující	70,8 %	29,2 %	39,5 %	60,5 %
C. Méněcenný/Odlišný	70 %	30 %	43,9 %	56,1 %
D. Nepřítel/Partner	68,2 %	31,8 %	50 %	50 %
E. Manipulační/Upřímný	50 %	50 %	32,1 %	67,9 %
F. Vyjádření muslimů	75,9 %	24,1 %	54,5 %	45,5 %
G. Diskriminace je obhajována/kritizována	81,8 %	18,2 %	48,5 %	51,5 %
H. Islamofobie je vnímána jako přirozená/problematická	82,9 %	17,1 %	55,9 %	44,1 %
Celkem průměr	69,7 %	30,3 %	43,7 %	56,3 %

Tab. 6. Souhrn „otevřených“ a „zavřených“ pohledů pro obě země.

Z analýzy jsme zjistili, že mediální obraz islámského světa se v obou zemích liší v homogenizaci muslimů, ve vnímání islámského světa jako odděleného od světa západního, v sociálním aspektu spojením s imigranty a hlavně ve vědomé či nevědomé propagaci proti-muslimských názorů. Shodná pro obě země je prezentace muslimů v kontextu násilí a ozbrojených konfliktů.

Považuji za důležité zmínit skutečnost, že se ve většině článků ruských periodik výrazně projevuje etnocentrismus. Negativní naladění převažuje nejenom v momentech, kdy se hovoří o islámském světě, ale píše-li se o jakémkoliv světě za hranicemi Ruska obecně. Ruská federace – vzhledem ke své rozloze – je zemí, u níž je zachování stability hranic národního státu velmi složité. Proto poměrně velký počet přistěhovalců, z nichž většina pochází ze Střední Asie, představuje protiklady spořádaně fungujícího státu. Přistěhovalci z islámského světa zřídka zcela asimilují v novém prostředí Ruska. Často se ukazuje silná propojenost s tradičními hodnotami původní země a vytváří se transnacionální sociální pole a transnacionální dělba rituálního prostoru, když se migranti opakovaně vrací do země svého původu, nejčastěji pro účast na místních rituálech

spjatých s životným cyklem.⁵⁵ Tím pádem zůstávají islámští migranti cizinci v komunitě sdílené loajality ke státu. Navíc není migrantům souzeno stát se částí systému sociálního zabezpečení, ale nemohou být ani zcela vyloučeni.

Tím se potvrzuje skutečnost negativní predikce, jak ukázal náš výzkum. Přistěhovalec jako nečlen národní rodiny je vnímán jako osoba náchylná se dostat na okraj společnosti, vystavená hrozbám osamělosti a z tohoto plynoucím negativním následkům.⁵⁶

Podle žebříčku „Democracy Index“ (zveřejněného v roce 2019 v týdeníku *The Economist*), který hodnotil stupeň demokracie ve 167 zemích, je Rusko na 134. místě s autoritářskou formou vlády.⁵⁷ Svoboda médií je ve skutečnosti silně omezována, a tak jednoduše může sloužit jako nástroj v zájmech vládnoucí elity.

⁵⁵ HENIG, David. Pohledy z druhého břehu. In: *Sociální studia*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2009, s. 169–186. ISSN 1214-813X.

⁵⁶ WIMMER, Andreas a Nina Glick SCHILLER. Metodologický nacionalismus a pohled za jeho hranice. In: *Sociální studia*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2009, s. 301–334. ISSN 1214-813X.

⁵⁷ The economist intelligence unit. *Democracy Index 2019* [online]. EIU: 2019 [cit. 02.04.2020]. Dostupné z: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>

LITERATURA

- BARTOŇOVÁ, Dominika. *Islamofobie a její projevy na současnou českou společnost*. Olomouc, 2016. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Přírodovědecká fakulta. Katedra rozvojových studií. Vedoucí práce Jakub Ambros.
- BENIGSEN, Alexander. *Musulmane v SSSR*. Paris: YMCA-PRESS, 1983. ISBN 2-85065-33-1.
- BERELSON, Bernard. *Content Analysis in Communication Research*. Glencoe: Free Press, 1952.
- BERGER, L. Peter a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. ISBN 80-85959-46-1.
- BURTON, Graeme a Jan JIRÁK. *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister, 2001. ISBN 80-85947-67-6.
- EGOROV, Vadim. *Istoricheskaja geografija Zolotoi Ordy v XIII-XIV st. (Historický zeměpis Zlaté hordy v 13.-14. stoletích)*. Moskva: Akademie věd SSSR, Věda: 1985.
- HENIG, David. Pohledy z druhého břehu. In: *Sociální studia*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2009, s. 169-186. ISSN 1214-813X
- JIRÁK, Jan a Barbora KÖPPLOVÁ. *Média a společnost*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-287-4.
- JIRÁK, Jan a Blanka ŘÍCHOVÁ. *Politická komunikace a média*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0182-6.
- KAPLAN, Abraham. Content Analysis and the Theory of Signs. *Philosophy of Science*. Vol. 10. Vyd. 4. Chicago: The university of Chicago press, 1943, s. 230. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/184268>
- KROPÁČEK, Luboš. *Islám a Západ: historická paměť a současná krize*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 978-80-7021-540-1.
- LEWIN, Kurt. Psychological Ecology. In Kurt Lewin. *Field Theory in Social Sciences*. New York: Harpers, 1951.
- MUTH, Rodney. *Harold D. Lasswell : an annotated bibliography*. New York: Springer, 1999, 373 pages. ISBN 0792300181
- NUMERATO, Dino. *Mediální konstrukce reality: prezentace sociálnědemokratické vlády v denících Lidové noviny a Právo*. Brno, 1999. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita.
- SCHULZ W., H. Scherer, L. Hagen, I. Reifová a J. Končelík. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0827-8
- SEDLAČKOVÁ, Lucie. *Islám v médiích: mediální reprezentace sporu o karikatury islámského proroka Mohameda v mladé frontě DNES*. Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta.
- TRAMPOTA Tomáš. *Zpravodajství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006. 191 s. ISBN 80-7367-096-8.
- TRAMPOTA Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 296 s. ISBN 978-80-7367-683-4
- VOLEK, Jaromír. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. In: *Sociální exkluze a nové třídy. Sociální studia*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 97-114. ISSN 1212-365X
- YAKUBOVYCH, Mykhaylo. Islam and Muslims in Contemporary Ukraine: Common Backgrounds, Different Images. *Religion, State and Society* 38: 3. 2010. s. 291 — 304. DOI [10.1080/09637494.2010.499287](https://doi.org/10.1080/09637494.2010.499287)

WIMMER, Andreas a Nina Glick SCHILLER. Metodologický nacionalismus a pohled za jeho hranice. In: *Sociální studia*. Brno: Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, 2009, s. 301-334. ISSN 1214-813X

Elektronické zdroje

CEMPER, Jan. Manipulace v předvolební debatě: V ČR žije třicet tisíc muslimů, dalších desítky tisíc jsou neregistrovaní. *Manipulátoři* [online]. Praha: Manipulátoři.cz z.s., 17.09.2017. [cit. 25.01.2020]. Dostupné z: <http://manipulatori.cz/manipulace-predvolebni-debate-cr-zije-tricet-tisic-muslimu-dalsich-desitky-tisic-jsou-neregistrovani/>

CHERNOMORCHENKO, Nazar Dmitrii. Suchaya statistika – v Rossii segodnia musulman bolshie chem pravoslavnykh. *Golos Islama* [online]. Istanbul: Golos Islama, 30.05.2015 [cit. 05.02.2020]. Dostupné z: <https://golosislama.com/news.php?id=26836>

Derzhava i cerkva v Ukrayini – 2019 [online]. Kiev: Razumkov center, 2019 [cit. 03.02.2020]. Dostupné z: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Religiya.pdf

DUBOVSKAYA, Ekaterina a Irina BEZKOROVAYNAYA. *Musulmane v Ukrajině: sosedí ili bratia?* [online]. 23.02.2017 [cit. 03.02.2020]. Dostupné z: https://nashkiev.ua/vlast/infografika/mousoul-mane-v-oukraine-sosedí-ili-brat-ya.html?in_parent=zhurnal

Duhovnoje upravlenie musulman Ukrainy (Duchovní správa muslimů Ukrajiny). *Islam v Ukrajině. Islam.ua*. [online]. Kiev. [cit. 03.02.2020]. Dostupné z: <https://islam.ua/o-dumu/islam-v-ukraine/>

The economist intelligence unit. *Democracy Index 2019* [online]. EIU: 2019 [cit. 02.04.2020]. Dostupné z: <https://www.eiu.com/topic/democracy-index>

FAKIH, Muhamed Ali. *Musulmane v Rossii I vyzovy budushchego. InoSmi: Rossia segodnia* [online]. Moskva: InoSmi, 31.07.2018 [cit. 05.02.2020]. Dostupné z: <https://inosmi.ru/religion/20180731/242874526.html>

FOMnibus. *Otnoshenie k islamu* [online]. FOM: 19.06.2013 [cit. 07.02.2020]. Dostupné z: https://bd.fom.ru/report/map/dominant/dominant2003/830_281/dd032428/printable/

FOMnibus. *Rossiyanе ob islame* [online]. Dominanti: 05.08.2012 [cit. 07.02.2020]. Dostupné ke stažení: <https://fom.ru/obshchestvo/10652>

Gazety I zhurnaly lideruyushchiye v TOP-5 naibolee massovykh segmentov [online]. Delo.ua: 2010 [cit. 25.02.2020]. Dostupné z: <https://delo.ua/business/gazety-i-zhurnaly-lidirujushchie-v-149460/>

Infoselection: Reiting samykh popularnykh gazet Rossii [online]. Mediascope: 2019 [cit. 25.02.2020]. Dostupné z: <https://infoselection.ru/infokatalog/novosti-smi/smi/item/30-10-samykh-populyarnykh-gazet-rossii>

Izdatelskiy dom "Argumenty I Fakty" [online]. AiF.ru: 2009 [cit. 27.02.2020]. Dostupné z: <http://corp.aif.ru/page/4>

Komsomolskaya pravda: kratkaya informacia [online]. SiaM Group: 10.07.2015 [cit. 27.02.2020]. Dostupné z: <http://psplkp.agency-siam.ru>

LIPKA Michael a Conrad HACKETT. Why Muslims are the world's fastest-growing religious group. *Pew Research Center*. [online]. Washington: Pew Research Center, 06.04.2017. [cit. 02.02.2020]. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/06/why-muslims-are-the-worlds-fastest-growing-religious-group/>

Media holding "Vesti Ukraina" [online]. Vesti: 2019 [cit. 06.03.2020]. Dostupné z: <http://vestiukraine.com/ru/pressroom/news/media-holding-vesti-ukraina-ukrepil-svoi-pozicii-na-rynke-pressy-strany.html>

MegaFOM: Atlas religiy i nacionalnostey Rossii. [online] Sreda: 2012 [cit. 05.02.2020] Dostupné z: <http://sreda.org/arena>

"Moskovskiy Komsomolec" - lider po ispolzovaniyu "yazyka vrazhdy" sredi federalnyh pechatnyh izdaniy [online]. Grani.ru: 01.04.2004 [cit. 04.03.2020]. Dostupné z: <https://graniru.org/Society/Media/m.65821.html>

The Pew Forum on Religion & Public Life. *The future of the global muslim population*. [online]. Washington: Pew Research Center, 01.2011. [cit. 02.02.2020]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20110202124356/http://features.pewforum.org/muslim-population/>

Pew Research Center. Europe's growing muslim population. *Pew Research Center: Religion & Public Life* [online]. Washington: Pew Research Center, 29.11.2017. [cit. 25.01.2020]. Dostupné z: <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>

RAGS: Islam [online]. Archive.Today: 06.07.2013 [cit. 05.02.2020] Dostupné z: <https://archive.is/20130706052037/http://religio.rags.ru/religios/3.php>

S I sentiabrya "Segodnia" zapuskayet novoye regionalnoye izdanie v Zapadnoy Ukraine [online]. Segodnia: 31.08.2011 [cit. 06.03.2020]. Dostupné z: <https://www.segodnya.ua/ukraine/c-1-centjabrija-cehodnja-zapuckaet-novoe-rehionalnoe-izdanie-v-zapadnoj-ukraine-264060.html>

SOBOLEV, Sergey. *Osnovnoy vladelec "Komsomolskoy pravdy" raskryl svoje imya* [online]. Adindex.ru: 09.01.2017 [cit. 27.02.2020]. Dostupné z: <https://adindex.ru/news/media/2017/01/9/157001.phtml>

SOKOLOV, Stas. *Durnye vesti* [online]. NV: 11.09.2014 [cit. 06.03.2020]. Dostupné z: <https://nv.ua/ukraine/durnye-vesti-konflikt-vlastey-i-prokremlevskoy-gazety-vyshel-na-novyy-uroven-11523.html>

TNS Gallup Media. *Moskovskiy Komsomolec* [online]. Wayback Machine: 2011 [cit. 04.03.2020]. Dostupné z: <https://graniru.org/Society/Media/m.65821.html>

TUTINA, Yulia. *Kniga rekordov Ginessa* [online]. AiF.ru: 2010 [cit. 27.02.2020] Dostupné z: <https://aif.ru/society/20296>

VISHNIVECKAYA, Yulia. Otnoshenie k musulmanam v Rossii. *DW: Made for minds* [online]. Moskva: DW, 23.09.2015 [cit. 07.02.2020]. Dostupné z: <https://p.dw.com/p/1Gadm>

Vztah a znalosti Čechů k muslimské minoritě [online]. Praha: MEDIAN, s.r.o., 06.2018. [cit. 25.01.2020]. Dostupné z: http://www.median.eu/cs/wp-content/uploads/2018/07/Vztah_a_znalosti_Cechu_k_muslimske_minorite_web.pdf

YAKUBOVYCH, Mykhaylo. *Islam v Ukrajině: problemi razvitija obshchin* [online]. 24.01.2012 [cit. 05.02.2020]. Dostupné z: <https://religions.unian.net/islam/599074-islam-v-ukraine-problemyi-razvitiya-obshchin.html>

Seznam grafů

Graf 1 Počet článků (Vlastní zpracování).....	39
Graf 2 Četnost článků. Rusko (Vlastní zpracování).	39
Graf 3 Četnost článků. Ukrajina (Vlastní zpracování).	40
Graf 4 Pořadí příspěvků. Rusko (Vlastní zpracování).....	40
Graf 5 Pořadí příspěvků. Ukrajina (Vlastní zpracování).	41
Graf 6 Délka článků. Rusko (Vlastní zpracování).....	42
Graf 7 Délka článků. Ukrajina (Vlastní zpracování).	42
Graf 8 Téma článků. Rusko (Vlastní zpracování).	43
Graf 9 Téma článků. Ukrajina (Vlastní zpracování).....	44
Graf 10 Lokalita zpráv (Vlastní zpracování).	45
Graf 11 Hodnocení událostí. Rusko (Vlastní zpracování).	46
Graf 12 Hodnocení událostí. Ukrajina (Vlastní zpracování).	46
Graf 13 Homogenizace islámu (Vlastní zpracování).....	47
Graf 14 Homogenizace islámu v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).....	48
Graf 15 Oddělený/podobný islám (Vlastní zpracování).	48
Graf 16 Oddělený/podobný islám v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).	50
Graf 17 Méněcenný/rovnocenný islám (Vlastní zpracování).	50
Graf 18 Méněcenný/rovnocenný islám v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování). .	51
Graf 19 Nepřítel/partner (Vlastní zpracování).....	52
Graf 20 Nepřítel/partner v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).....	53
Graf 21 Manipulační/upřímná víra (Vlastní zpracování).	53
Graf 22 Manipulační/upřímná víra v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).....	54
Graf 23 Kritika Západu (Vlastní zpracování).	55
Graf 24 Kritika Západu v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).	56
Graf 25 Diskriminace muslimů (Vlastní zpracování).....	56
Graf 26 Diskriminace muslimů v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).....	58
Graf 27 Islamofobie (Vlastní zpracování).	59
Graf 28 Islamofobie v jednotlivých periodikách (Vlastní zpracování).	60

Seznam tabulek

Tab. 1	Postoje Ukrajinců k islámu podle Centra Razumková, 2019 (Vlastní zpracování)..	19
Tab. 2	Postoje Rusů k islámu podle Nadace pro veřejné mínění, 2003 (Vlastní zpracování).....	22
Tab. 3	Uzavřené a otevřené pohledy na islám. Runnymede Trust, Islamophobia a challenge for us all, 2016 (Vlastní zpracování).....	28
Tab. 4	Téma článků (Vlastní zpracování).	43
Tab. 5	Hodnocení událostí (Vlastní zpracování).....	46
Tab. 6.	Souhrn „otevřených“ a „zavřených“ pohledů pro obě země.	64